

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
Західноукраїнський національний університет
Факультет фінансів та обліку
Кафедра фінансів ім. С.І. Юрія

Мірошниченко Юрій Юрійович

Ефективність діяльності митних інституцій України та країн
Європейського Союзу

спеціальність: 072 - Фінанси, банківська справа та страхування
освітньо-професійна програма – Митна справа
Кваліфікаційна робота

Виконав: студент групи ФМСзм-21
Мірошниченко Юрій Юрійович

Науковий керівник:
к.е.н., доцент А.Я.Кізима

Кваліфікаційну роботу допущено до захисту:

" _____ " _____ 2023р.

Завідувач кафедри _____ О.П. Кириленко

ТЕРНОПІЛЬ – 2023

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1 ТЕОРЕТИКО - КОНЦЕПТУАЛЬНІ ЗАСАДИ ФУНКЦІОНУВАННЯ МИТНИХ ІНСТИТУЦІЙ	6
1.1 Державна митна служба України як основна митна інституція держави.....	6
1.2. Моделі організації діяльності митних інституцій у країнах Європейського Союзу.....	12
Висновки до розділу 1.....	17
РОЗДІЛ 2 АНАЛІЗ ЕФЕКТИВНОСТІ ДІЯЛЬНОСТІ МИТНИХ СЛУЖБ УКРАЇНИ І ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ.....	19
2.1. Оцінка ефективності адміністрування митних платежів митними органами України	19
2.2. Прагматика функціонування митних інституцій ЄС	28
Висновки до розділу 2.....	35
РОЗДІЛ 3 ОСНОВНІ НАПРЯМИ ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ДІЯЛЬНОСТІ МИТНИХ ІНСТИТУЦІЙ УКРАЇНИ З УРАХУВАННЯМ ЄВРОПЕЙСЬКОГО ДОСВІДУ.....	37
Висновки до розділу 3.....	46
ВИСНОВКИ	48
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	52

ВСТУП

Актуальність дослідження. Зовнішньоекономічна сфера є складною за своїм змістом, обсягом торгових операцій, великим складом учасників, причому як представників бізнесу, так і державних органів, які здійснюють управлінську діяльність у митній сфері. Структура митних органів у різних країнах має свої особливості побудови, які визначаються багатьма як суб'єктивними, так і об'єктивними факторами і яка напрацьовувалась на протязі багатьох років функціонування митних систем у світі. В Україні митна діяльність підпорядкована фіскальній функції, тобто справляння митних податків є основною функцією митних органів, наприклад на відміну від західного підходу до функціонування митної справи, де основними функціями є захист кордону, захист національного виробника тощо. Враховуючи стан з надходженнями до бюджету при формуванні дохідної частини бюджету, особливо в період війни, такий підхід до організації митної справи, видається правильним, але це ще раз вказує на те, що не може бути однакових підходів до митних процесів. Але враховуючи те, що наша країна іде по шляху вступу у Європейський Союз, цілком логічним видається орієнтуватись у підходах до функціонування митних інституцій в Україні, на європейський досвід.

Питання ефективності митних інституцій теж є складним питанням, внаслідок того, що існують різні критерії підходу до визначення цього поняття, виходячи з того, які завдання ставить держава перед своїми митними органами взагалі і на кожному конкретному етапі розвитку зокрема: це може бути і особлива увага до ефективності справляння митних платежів, і питання захисту своїх кордонів, боротьба з міграцією, захист національного товаровиробника тощо.

Питання функціонування митних інституцій, основних проблем у їх функціонуванні в умовах прагнення України до Європейського Союзу, були

відображенні у працях наступних науковців: І. Бережнюка, С. Герчаківського, О. Гребельника, В. Денисенка, Л. Дорофєєвої, І. Квеліашвілі, О. Мельника, П. Пашка, І. Петрової, Д. Русака, В. Слободян, А. Тодошук, Т. Тоцької.

Але поряд з тим, що ці питання знаходяться у полі зору як законодавців, так і вітчизняних вчених, деякі питання організації діяльності, особливо при настанні кризових явищ або руху країни до ЄС, потребують більшої уваги.

Мета роботи. Метою даної роботи є дослідження ефективності митних інституцій в Україні та країнах ЄС в умовах євроінтеграційного вектору розвитку країни та вироблення рекомендацій щодо переходу митної системи України на загальноєвропейські стандарти у митній справі.

Основними завданнями, які необхідно вирішити внаслідок написання роботи є:

- охарактеризувати Державну митну службу України як основну митну інституцію країни;
- розглянути моделі організації митних органів Європейського Союзу;
- порівняти ефективність функціонування митних органів України і ЄС щодо справляння митних платежів та митного контролю;
- окреслити шляхи вдосконалення діяльності митних інституцій України з врахуванням європейського досвіду.

Об'єктом дослідження є діяльність митних інституцій в Україні та Європейському Союзі.

Предметом дослідження є теоретичні та прагматичні аспекти діяльності митних інституцій в Україні та Європейському Союзі.

Методи дослідження. В процесі дослідження у роботі використано методи системного аналізу та синтезу, теоретичного узагальнення, методи порівняння, метод графічного аналізу, абстрактно – логічний.

Інформаційну базу дослідження складають дані Державної митної служби України, Міністерства фінансів України, інших органів управління

митною справою в Україні, статистичні матеріали, публікації у наукових виданнях та періодичній пресі.

Практична значущість Зроблені узагальнюючі висновки у роботі можуть бути застосовані у практичній Державній митній служби та її органів на місцях.

Наукова новизна роботи полягає як теоретичних, так і практичних положень щодо порівняльної ефективності діяльності митних інституцій в Україні та країнах Європейського Союзу, зокрема щодо справляння митних платежів.

Апробація. Результати кваліфікаційної роботи апробовані на ХХ Всеукраїнській науково-практичній студентській конференції студентів і молодих вчених «Фіскальна політика України в умовах євроінтеграційних процесів» (25 травня 2023 р., м. Тернопіль) та на Дев'ятих Всеукраїнських наукових читаннях пам'яті С.І. Юрія (м. Тернопіль, 17 листопада 2023 року).

Структура роботи. Робота складається з вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел. Основний текст кваліфікаційної роботи викладений на 51 сторінці, в тому числі робота містить 6 таблиць, 11 рисунків. Список використаних джерел налічує 60 найменувань.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИКО – КОНЦЕПТУАЛЬНІ ЗАСАДИ ФУНКЦІОНУВАННЯ МИТНИХ ІНСТИТУЦІЙ

1.1 Державна митна служба України як основна митна інституція держави

Митна політика України розглядається з багатьох позицій і багатьма вченими. Так, зокрема, її розглядають «систему політико-правових, економічних, організаційних заходів, метою яких є стимулювання внутрішньо- та зовнішньоекономічних пріоритетів країни для забезпечення її конкурентоздатності на глобальному ринку» [49, 5].

Практично у всіх визначеннях підкреслюється її підпорядкованість державній економічній політиці, тим більше, що ця підпорядкованість визначена і у Митному кодексі України. Так наприклад, «митна політика України виступає різновидом державної політики, а її головним функціональним завданням є забезпечення захисту національних інтересів та національної політики України в політичній, економічній, соціальній, екологічній та інших сферах» [2, 14].

Перш ніж розглядати ефективність митних інституцій в Україні, доцільно в'яснити місце їх і необхідність у проведенні митної політики. Необхідність існування митних інституцій впливає з самої суті митної політики, якщо її розглядати з економічного, психоетичного, владно-правового і організаційно-правового (рис.1.1.).

Саме останній підхід нас і цікавить, тому що він якраз і розглядає митну політику через призму діяльності законодавчих і виконавчих органах які розробляють і реалізують митну політику в країні. Цих органів є велика кількість, внаслідок того, що митна сфера є всеохоплюючою з великою кількістю учасників, різноманітних взаємозв'язків, обсягом торгових операцій, зацікавлених учасників тощо. Звужуючи коло всіх законодавчих і виконавчих органів, які мають причетність до митної сфери, ми приходимо до розуміння,

що основним суб'єктом, який має повноваження щодо розробки, реалізації та визначення суті митної політики, є Державна митна служба України та її органи на місцях.

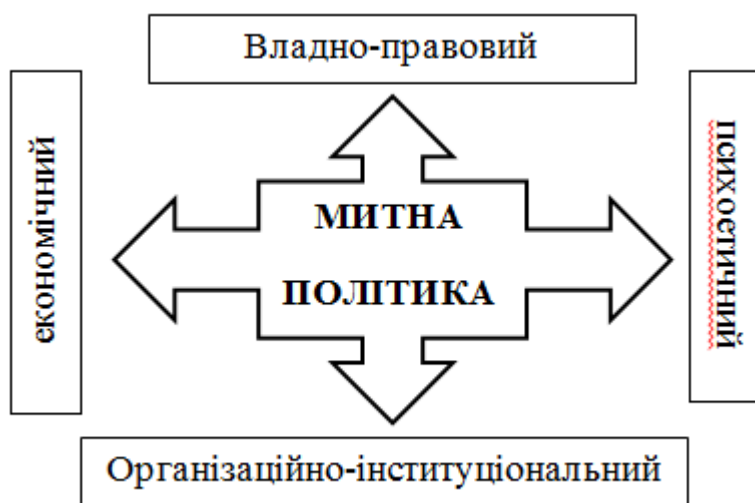

Рис. 1.1. Підходи до трактування митної політики [2, 18]

Щоб зрозуміти логіку діяльності існуючої на сьогоднішній день Державної митної служби, принципи, функції, завдання, методи тощо, необхідно проаналізувати етапи її становлення за період незалежності України.

Першим етапом прийнято вважати період з 1991 по 1996 рр., коли було створено Державний митний комітет України, діяльність якого регулювалась Положенням про Державний митний комітет України [26]. Це був період становлення держави і переходу від командно – адміністративної системи до ринкової, відповідно ці умови накладали свій відбиток на створення митної системи, але позитивним моментом було створення незалежного митного органу, який приймав рішення у сфері митної справи. Крім того, всі митна діяльність регулювалась відповідними нормативно – правовими актами, тобто була створена законодавча база, а зокрема Митний кодекс України [16], Закон України «Про митну справу» [41], Закон України «Про Єдиний митний тариф» [38].

З найбільш значущих управлінських рішень у сфері становлення митних інституцій можна назвати наступні: виокремлення територіальних митних управлінь; право на оперативно-розшукову діяльність; приєднання до Всесвітньої митної організації і міжнародних конвенцій у сфері митної діяльності.

Доцільно зупинитись на питанні утворення територіальних управлінь [45], в основу якого був узятий географічний фактор: їх кількість була визначена у 8, підпорядковувались Державному митному комітету України, вони були юридичними особами, здійснювали контроль за функціонуванням 5 – 15 митниць. На той час за допомогою таких управлінських дій держави була встановлена відповідна ієрархія у рівнях управління митних органів, відповідно були розподілені функціональні обов'язки та сфери відповідальності митних органів на різних рівнях, починаючи від територіальних митних управлінь, митниць і закінчуючи митними постами на місцях. При цьому митні органи виконували різні завдання: починаючи від безпекових, сервісних і закінчуючи регулюючими, тобто не було цільового завдання щодо виконання якоїсь визначальної функції.

Наступним етапом формування Державної митної служби як центрального органу виконавчої влади було утворення вже одноіменної структури у 1996 році, згідно Указу Президента України "Про Державну митну службу України" № 1145/96 від 29 листопада 1996 р. [35] на базі вже існуючої митної структури, а саме Державного митного комітету України. Реорганізація полягала не тільки у зміні назви митного органу, а саме у принциповому управлінському рішенні, а саме переходу від територіального на регіональний принцип митної діяльності в країні шляхом утворення регіональних митниць з відповідними підпорядкованими їм митницями. Внаслідок всіх цих дій «зменшилась кількість митниць із 69 до 55 одиниць та митних постів із 268 до 199 одиниць» [53, 11]. На цьому етапі розвитку митної сфери, основним завданням митної служби вже було визначено захист економічних інтересів країни.

На протязі наступних років функціонування митних органів, відбувалось поступове зменшення кількості регіональних митниць аж до їх ліквідації (2005 рік) і відновленням у 2006 році, але вже у значно меншій кількості – всього п'яти і зі зменшенням і вже з остаточною ліквідацією у 2008 році.

У 2010 році в побудові митних органів відбулась принципова зміна, яка полягала у тому що вона була приведена у відповідності до адміністративно – територіального поділу України, результатом чого стала поява митниці у кожному обласному центрі і м. Києві, Севастополі і Автономній республіці Крим. Нормативним документом, який регулював діяльність митних органів у той час було Положення про Державну митну службу України, затвердженого Указом Президента України № 582/2011 від 12 травня 2011 р. [27].

З позиції наявності певних повноважень у митній сфері, важливо відмітити, що відбулись такі принципові зміни як втрата повноважень з питань формування державної політики у митній справі, тільки підготовка і внесення пропозицій і право Міністерства фінансів України до ухвалення митних законодавчих актів, проекти яких мав право внести Голова Державної митної служби. Але поряд з такими обмеженнями певних повноважень митним органам було надано право оперативної – розшукової діяльності стосовно контрабандної діяльності, що значно посилило ефективність цієї ділянки митної роботи.

Таким чином, другий етап становлення митних органів, який тривав з 1996 року по 2012 рік, можна характеризувати як саме функціонування Державної митної служби із змінами організаційної структури, підпорядкованості структурних елементів, модернізацією певних ділянок роботи, впровадженням європейського досвіду, наприклад застосуванням окремих елементів управління ризиками, що свідчило про рух до європейських передових стандартів роботи у митній сфері.

Наступний етап становлення митних інституцій можна назвати найбільш неефективним, коли на підставі Указу Президента України "Про деякі заходи з оптимізації системи центральних органів виконавчої влади" № 726/2012 від 24

грудня 2012 р. [36] було створене Міністерство доходів і зборів, шляхом реорганізації Державної митної служби України та Державної податкової служби України.

Як ми вже відзначали вище, митна служба виконує ряд функцій і на різних етапах перевага надавалась тій чи іншій, а у даному випадку пріоритет був наданий фіскальній функції, яка не є притаманною для митних органів не тільки в Україні, але і у світі, а є похідною функцією. Така ситуація вкрай негативно відобразилась саме на функціонуванні митних органів, які повинні виконувати ще й функції захисні, безпекові, сервісні, правоохоронні тощо та і загалом відбувся негативний вплив в цілому на митну систему країни. У другому параграфі даного розділу, при розгляді організації митних органів за кордоном ми побачимо, що такі об'єднані митно-податкові органи існують у багатьох європейських країнах (Данія, Естонія), але в Україні ця практика не спрацювала що свідчить про необхідність врахування всіх факторів впливу, а не сліпо переносити чийсь досвід в українські реалії, зокрема у створенні Міністерства доходів і зборів був присутній політичний чинник.

До основних негативних моментів створення такої структури можна віднести: скорочення чисельності працівників митних органів вдвічі з 130 осіб, поряд з 2 тис. осіб і 20 департаментами податкової служби [13, 7], підпорядкованість регіональних митниць безпосередньо Міністру доходів і зборів, а не Департаменту митної справи; об'єднання підрозділів податкового і митного аудиту, без врахування специфіки останнього; об'єднання підрозділів по боротьбі з контрабандою і податковою міліцією; фактичне припинення міжнародного співробітництва у сфері митної справи.

У 2014 році відповідно до Постанови Кабінету Міністрів України № 160 від 21 травня 2014 р. [48] Міністерство доходів і зборів було реорганізовано у Державну фіскальну службу України, діяльність якої координувалося Кабінетом Міністрів України. Цей етап знову ж таки з позиції модернізації і ефективної роботи митних інституцій не приніс позитиву для митної системи, тому що митна служба функціонувала як об'єднана податково-митна структура.

До негативів функціонування такої структури, які ще передалися від Міністерства доходів і зборів, з позиції розвитку митних процесів, можна віднести відсутність мобільності і диверсифікації процесів; управлінської вертикалі і належного рівня централізації; визначення рівнів і сфер відповідальності; керованості процесів; пріоритетність фіскальної функції на шкоду безпековій, захисній, сервісній.

Останній етап, характеризується створенням у 2019 році Державної митної служби, як центрального органу виконавчої влади, який підпорядковується Кабінету міністрів України через міністра фінансів.

Структуру Державної митної служби, яка є актуальною на сьогоднішній день, відображено на рис.1.2.

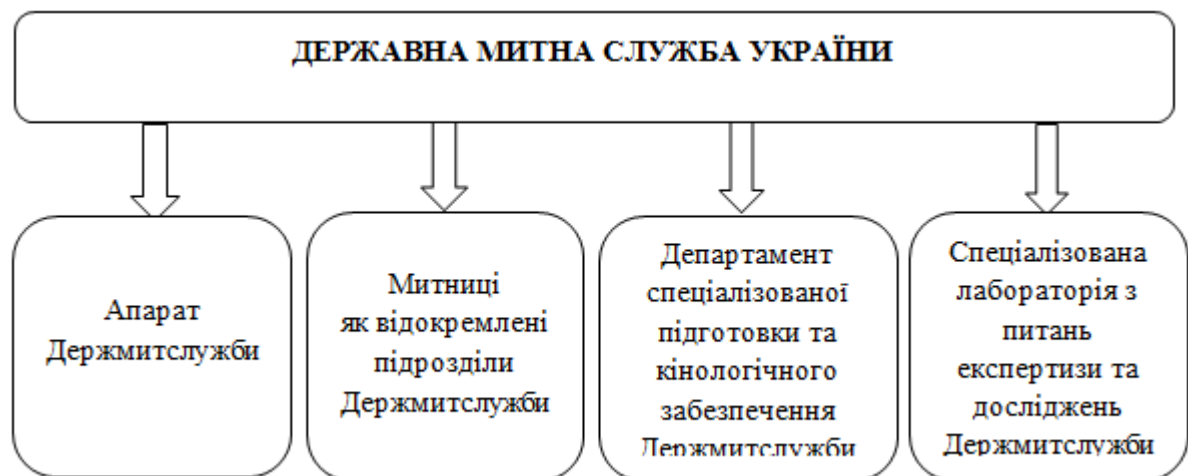

Рис. 1.2. Структура ДМСУ [19]

Як видно з рис.1.2, організаційно Державна митна служба складається з апарату Держмитслужби; митниць як самостійних відокремлених підрозділів; департаменту спеціалізованої підготовки та кінологічного забезпечення, який географічно знаходиться у м. Хмельницький і спеціалізованої лабораторії з питань експертизи та досліджень.

Таким чином у процесі свого становлення митна служба пройшла декілька етапів, які характеризувались різними організаційно-ієрархічними

рівнями побудови, але у загальному є точка зору в економічній літературі, що вона пройшла у своїй побудові від французької моделі до британської.

1.2. Моделі організації діяльності митних інституцій у країнах Європейського Союзу

Прагнення України приєднатись до Європейського Союзу як магістральний шлях розвитку країни, ставить перед Державною митною службою завдання щодо переходу на найкращі взірці організації митної справи, які присутні у Європейському Союзі, тобто під час цього процесу відбудеться реорганізація митних органів України. Щоб зрозуміти у якому напрямку будуть розвиватись митні інституції країни, доцільно розглянути структуру управління митними адміністраціями у країнах ЄС (рис.1.3. і 1.4.) і на основі цього вже розробляти рекомендації щодо модернізації митних органів України.

На побудову митних інституцій у тій чи іншій країні ЄС, відбиток накладають такі фактори як історичні традиції становлення як всієї країни, так і її зовнішньоекономічних зв'язків, наприклад для країн Східної і Західної Європи вони суттєво відрізняються, культурні традиції, географічне положення, соціальні і економічні можливості, політична устрій, воля керівництва до здійснення реформ, масштаби людських і фінансових ресурсів, національні митні процедури, пріоритети, які ставляться перед митною політикою, наявність відповідної інфраструктури.

Однією з причин, чому митні адміністрації у країнах ЄС, відрізняються по організаційній структурі є те, що в основному документі, який регулює митну діяльність в Європейському Союзі, а саме Митному кодексі, причому у всіх його редакціях (1992, 2008 і 2013 рр.), не було її визначено. У Митному кодексі ЄС (2013 р.) дається визначення, що таке митні органи, під якими «розуміються митні адміністрації країн - учасниць, відповідальні за застосування митного законодавства, а також інші відомства, уповноважені

відповідно до національного законодавства застосовувати митне законодавство в певній його частині» [6, 166].

У питаннях організації митних органів тієї чи іншої країни ініціатива надана національним законодавцям у зв'язку з тим, що це питання регулюється нормами адміністративного права, яке регулює ще й механізм митної справи.

Принципова відмінність роботи митних інституцій ЄС і українських інституцій полягає у тому, що у ЄС правоохоронна функція є основною, яку вони реалізують шляхом боротьби з митними правопорушеннями. У деяких країнах, наприклад у Німеччині, митні органи наскільки це можливо поєднують у себе функції податкової поліції, прикордонних військ і автомобільної інспекції [6, 169].

Доцільно більш детально зупинитись на варіантах побудови органів, які борються з економічною злочинністю, вони у всіх країнах відрізняються. Є варіанти коли вона повністю зосереджена у поліцейських структурах (Данія, Норвегія); в Італії вся правоохоронна діяльність відбувається в одній структурі – фінансовій гвардії і третій варіант, коли виконання правоохоронних функцій, але виходячи зі скоєних злочинів проти митного і податкового законодавства, митною і податковою службою проводиться у межах однієї адміністративної структури (Австрія, Португалія).

Митні органи можуть виконувати функції, які не викликані безпосереднім переміщенням товарів і транспортних засобів через митний кордон країни: у Франції таким функціями є «участь у регулюванні морських суден, вимірювання водотоннажності, зберігання морських іпотек, участь в операціях з рятування на морі» [6, 173].

Таким чином, бачимо велике різноманіття функцій, які можуть виконувати митні служби у різних країнах і вплив на це можуть мати як суб'єктивні так і об'єктивні чинники і які обов'язково необхідно враховувати для отримання ефективно діючої управлінської структури.

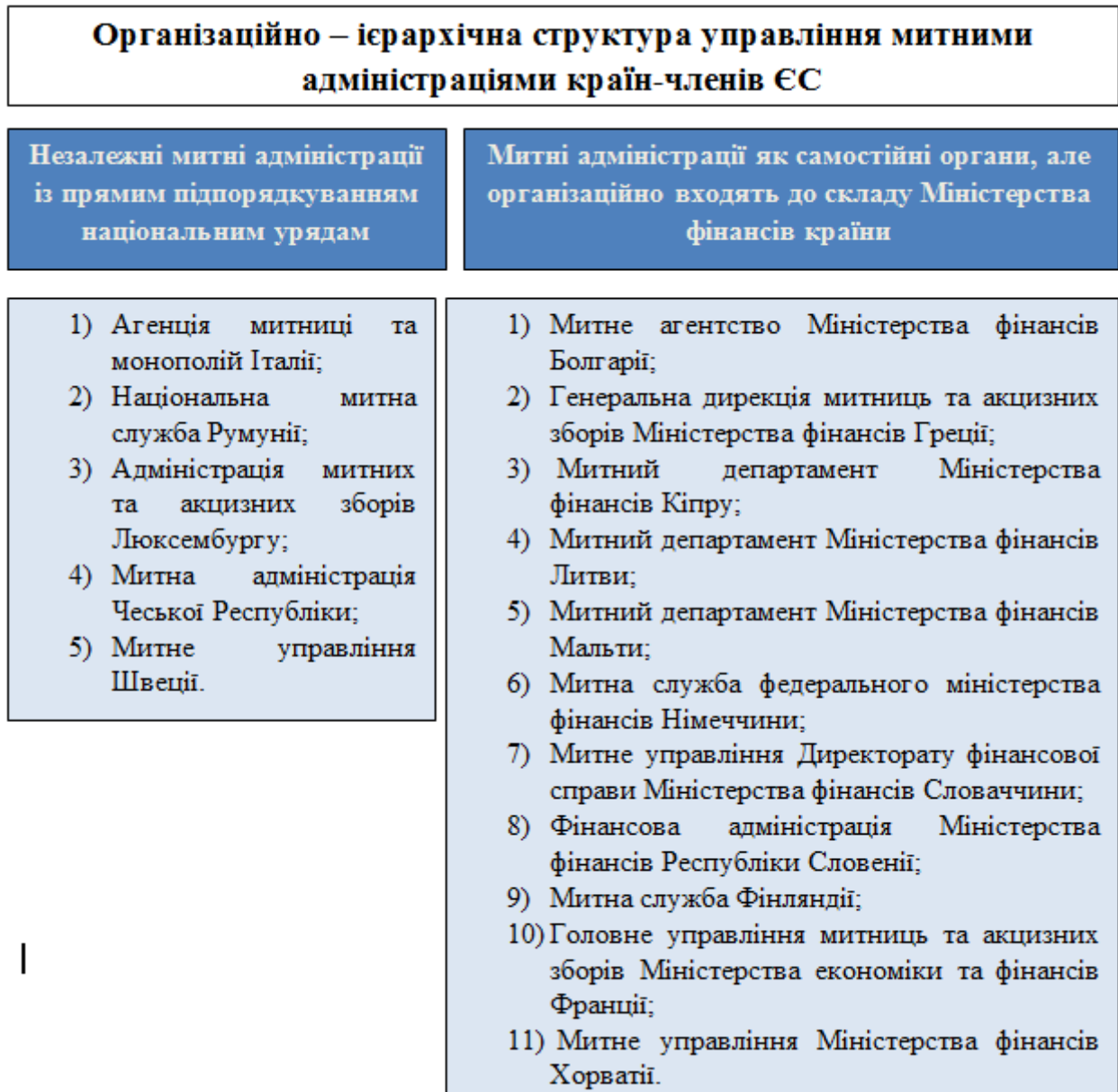

Рис.1.3. Структура управління митними адміністраціями країн-членів ЄС [10, 77]

У багатьох дослідженнях вчених [6, 180-181; 10] вказується на те, що за рівнем інтеграції податкової та митної служб, об'єднання різних управлінських функцій структур, існують наступні організаційні моделі митних адміністрацій у країнах ЄС (рис.1.3 і 1.4): митні адміністрації, які є фактично самостійними державними структурами, відповідно підпорядковуються тільки уряду країни, а не окремо якомусь міністерству, що складає 17,8 %, від загального числа; друга група-це митні адміністрації, які знаходяться у підпорядкуванні Міністерства фінансів, що складає (39,3 %); третя і четверта група, включають інтегровані

податково-митні відомства (, що складає 14,2 % від загальної кількості і об'єднані податково-митні адміністрації, які входять як структурні одиниці до фінансових відомств країни, що складає 28,7 % від загальної кількості [, 180-181]. На третю і четверту групу припадає найбільша питома вага митних адміністрацій у країнах ЄС.

Таким чином, практика функціонування митних адміністрацій у країнах ЄС показала, що у них існують вони як незалежний державний орган суто митного спрямування; ті, які організаційно входять до Міністерства фінансів, але їхні функції відокремлені від інших органів державної влади; ті, які функціонують як митно-податкові адміністрації і входять у структуру фінансових або фіскальних відомств країни; ті, які працюють як інтегроване фіскальне відомство.

Досвід європейських країн, а головне і ефективність функціонування митних відомств в ЄС, дозволяє зробити висновок, щодо того, що найбільш прийнятною формою організації митних інституцій, є існування митного органу на умовах певної автономії, але під керівництвом і контролем того державного органу в країні, який формує митну політику, зокрема найбільш часто – це Міністерство фінансів.

Але такий висновок теж носить суб'єктивний характер, про що знов ж таки свідчить історія становлення митної служби України, коли залежно від існування тих чи інших чинників впливу на цей процес, існувала та чи інша організаційно-ієрархічна її структура і на той чи інший момент часу теж здавалося, що вона є найоптимальнішою.

Великий вплив на цей процес у нашій країні має політичний чинник, що є неправильним, але таке явище існує. Це наглядно було видно при створенні Державної фіскальної служби України, коли в пріоритеті влади було виконання фіскальної функції перед регулюючою. Тому при запозиченні європейського досвіду необхідно враховувати національні особливості щодо функціонування основних елементів митної системи.

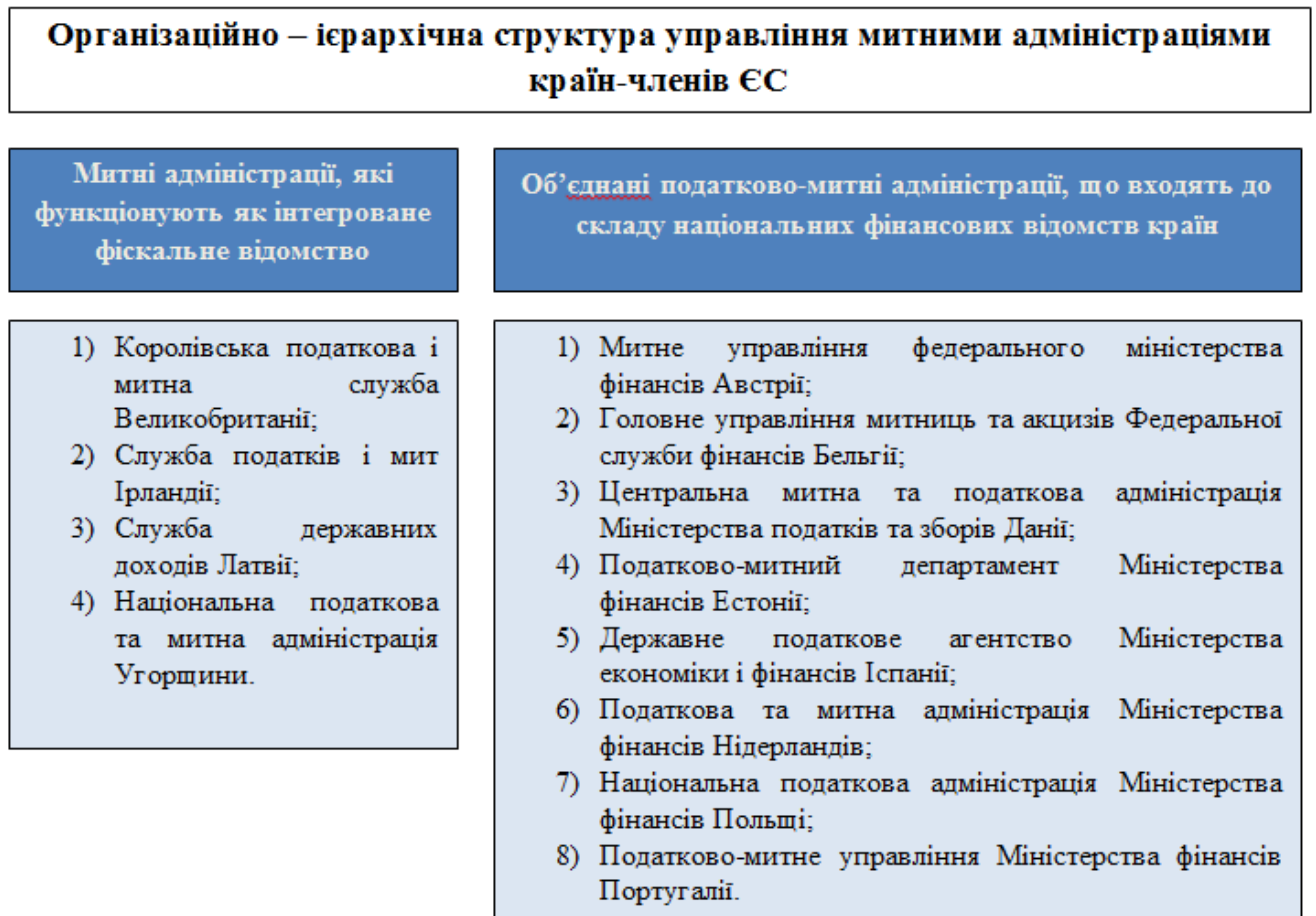

Рис. 1.4. Структура управління митними адміністраціями країн-членів ЄС [10, 77]

Визначивши яка організаційна структура є найбільш розповсюдженою у країнах ЄС, доцільно зупинитись на характеристиці того, яка внутрішня побудова митних органів. В літературі існує класифікація, згідно якої існує три варіанти побудови, а саме до трирівневої моделі управління структурними підрозділами митної адміністрації, належить 20 держав ЄС і вона є найбільш поширеною (71,5 %), які об'єднують 87 % території ЄС та 96 % населення; до країн з дворівневою системою управління відноситься 7 країн (25 %), які об'єднують 11,5 % території та 3,5 % населення і до однорівневої – одна країна, а саме Латвія (3,5 %), яка займає 1,5 % території ЄС, де проживає 0,44 % населення [6, 183].

Якщо робити висновки з наведених цифр, то видно що спрощені варіанти організації митних органів, застосовуються країнами з невеликою кількістю населення і невеликими за площею, а найбільш розповсюджений варіант трирівневої системи застосовується у переважній більшості європейських країн. Крім факторів чисельності, площі, при побудові митних органів враховуються також інші показники: обсяг та структура зовнішньої торгівлі, особливості прикордонної території, тобто географічні фактори, національні та історичні особливості формування урядових органів, зокрема у сфері управління митною справою.

Основним висновком щодо організаційної структури митних органів країн ЄС, є те, що навіть незважаючи на процеси уніфікації, гармонізації митних процесів, наявність спільного законодавства (Митний кодекс ЄС), відповідно завдання та функції митних органів є однотипними, на практиці у кожній країні сформувався свій тип митних органів, внаслідок того що ще є ряд суб'єктивних і об'єктивних факторів, наприклад традиції побудови державних управлінських органів і їх місце у владних механізмах тощо, які визначають різницю у їх побудові у тій чи іншій країні.

Висновки до 1 розділу

Митні інституції України і зокрема основний суб'єкт – Державна митна служба, у своєму становленні пройшли різні етапи формування своєї організаційної структури, починаючи від Державного митного комітету до Державної митної служби. Великий вплив на організаційно – ієрархічну структуру митних органів має фіскальна спрямованість її діяльності, яка на певних етапах становлення полягала у створенні відповідної організаційної структури, яка найбільше б відповідала цьому завданню, а саме Міністерства доходів і зборів, а після неї - Державної фіскальної служби України, хоча ця

функція не повинна бути домінуючою, виходячи з логіки митної справи і європейського досвіду.

У країнах ЄС існують різні типи побудови митних органів, причому не існує практично однакових як за зовнішньою побудовою, тобто у відношенні до державних органів управління, так і за внутрішньою структурою управління. Але найбільш часто організаційно – ієрархічною структурою є наступні: з підпорядкуванням Міністерству фінансів країни; об'єднані митно-податкові органи, які органічно входять до складу фінансових відомств; інтегроване фіскальне відомство; самостійні митні адміністрації, але з прямим підпорядкуванням урядам своїх країн. Щодо внутрішньої побудови митних органів, то найбільш часто зустрічається трирівнева система управління структурними підрозділами у межах митних адміністрацій, найменш часто – одnorівнева. Крім того, митна система ЄС характеризується наявністю нормативно-правової бази; митними платежами і зборами; елементами тарифного та нетарифного регулювання; визначеними принципами функціонування; системою джерел права тощо.

РОЗДІЛ 2

АНАЛІЗ ЕФЕКТИВНОСТІ ДІЯЛЬНОСТІ МИТНИХ СЛУЖБ УКРАЇНИ ТА ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ

2.1. Оцінка ефективності адміністрування митних платежів митними органами України

Розглянувши у першому розділі роботи організаційно-ієрархічні типи побудови митних служб у різних країнах ЄС як фактор впливу на ефективність їх діяльності, у другому розділі роботи охарактеризуємо основні структурні елементи митної системи Європейського Союзу у порівнянні з такими ж структурними елементами митної системи України, зокрема у параграфі 2.1. розглянемо ефективність Державної митної служби в контексті адміністрування митних платежів.

До основних митних платежів в Україні відносяться: податок на додану вартість з ввезених на митну територію України товарів; акцизний податок з ввезених на митну територію України підакцизних товарів (продукції); ввізне та вивізне мито. Наш аналіз ми побудуємо на порівнянні процесу адміністрування митних платежів у довоєнний період, тобто до 24 лютого 2022 року і після повномасштабного вторгнення росії.

Як видно з даних рис.2.1, тобто до повномасштабної війни, планові показники по податку на додану вартість, були виконані тільки у 2021 році: на 102,75 – при плані 370,7 млрд грн., фактичні показники склали 380,7 млрд грн., у 2020 і 2019 роках було недовиконання планових показників на 9,8% і 10,3% відповідно.

Зважаючи на те, що ПДВ є чутливим податком щодо макропоказників, таких як обсяг ввезеної продукції (товарів та послуг), обсяг зовнішньоекономічних операцій, рівень світових цін на товари та послуги, наприклад, на нафту, то відзначимо що основною негативною причиною щодо виконання планових показників у 2020 році, був саме вплив податкових пільг,

які були надані Законом № 530 [29] з 02 квітня 2020 року – умовно нарахована сума ПДВ склала суму у 2,1 млрд грн., у 2021 році – 2,8 млрд грн. [29, 43].

Основною причиною збільшення надходжень у 2021 році є поживлення діяльності суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності як глобальної причини і «надходженням податку від розмитнення природного газу, який у попередніх періодах був поміщений у митний режим митного складу (5,4 млрд грн), та від часткового завершення митного оформлення природного газу, ввезеного ПАТ "НАК Нафтогаз України" протягом 2014–2015 років відповідно до зовнішньоекономічного договору з ВАТ "Газпром" (3,0 млрд гривень)» [9, 43].

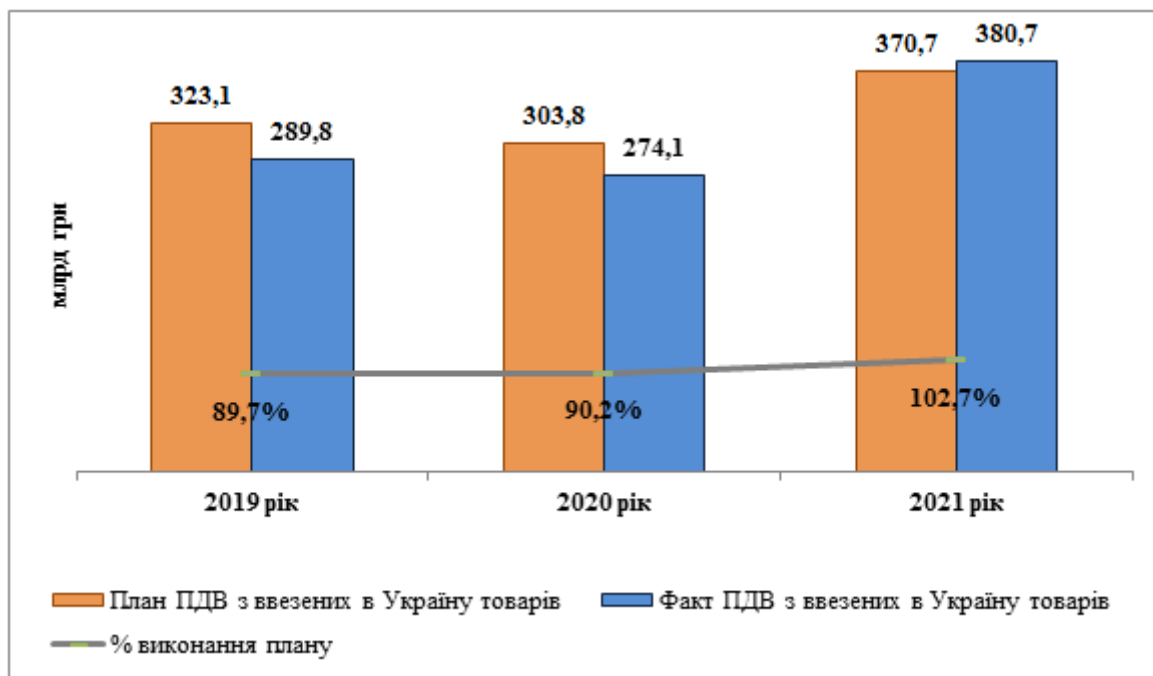

Рис.2.1 Аналіз надходжень ПДВ із ввезених на митну територію товарів за 2019 – 2021 рр. [9, 42]

Дані рис.2.2 нам цікаві з позиції того, як ефективність діяльності митних органів є чутливою до впливу різних факторів, одним з яких у першому півріччі 2022 року є війна, яка виступає об'єктивним фактором, тобто таким якого ніхто не міг передбачити і відповідно методів впливу на нього не було.

За перше півріччя 2022 року у зв'язку з об'єктивними обставинами, що склалися, а саме прийняттям відповідних законів, більшість яких було викликано воєнними потребами, було надано пільг по певних видах операцій і

товарів на 30,8 млрд грн. [9, 45], зрозуміло що і процент виконання плану за 9 місяців 2022 року склав 56,5: при плані у 302,5 млрд грн., фактичні надходження склали 170,9 млрд грн. , а за перше півріччя 2022 року процент невиконання склав 51,9, при плані у 189,0 млрд грн., фактичні надходження склали 98,1.

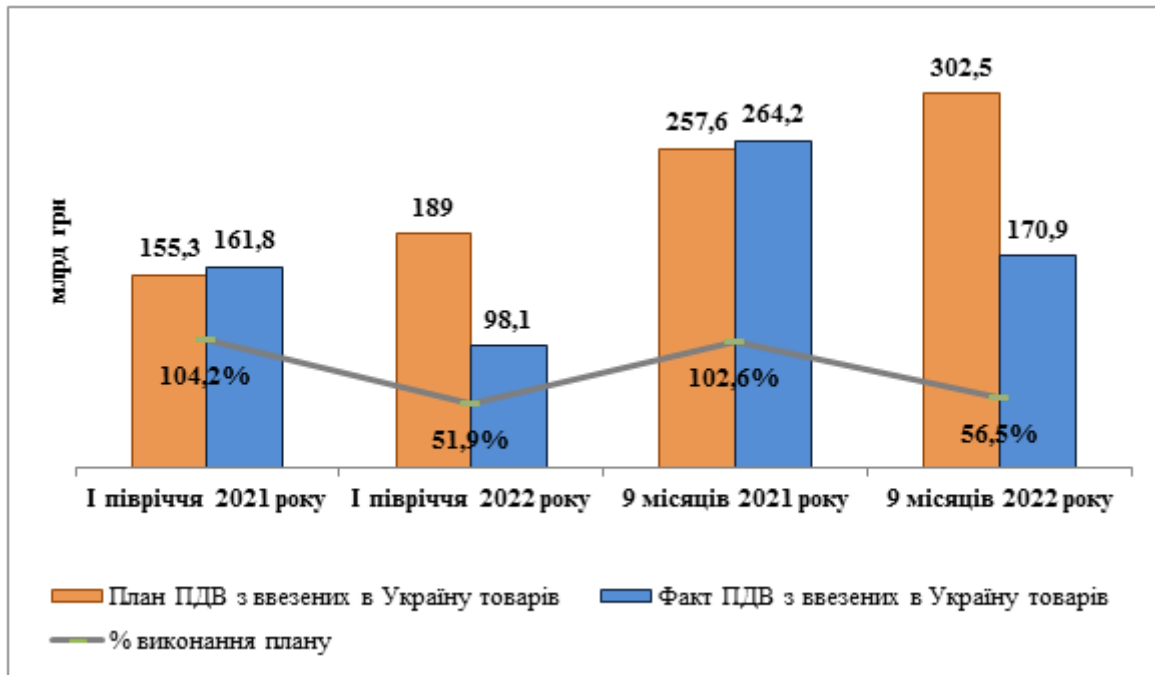

Рис.2.2 Аналіз надходжень ПДВ із ввезених на митну територію товарів за 2021 – 2022 рр. [9, 42]

Коли ж фактор війни був відсутній, то і ефективність справляння ПДВ митними органами була вища: за перше півріччя 2021 року виконання плану склало 104,2%, а за 9 місяців 2021 року – 102,6%.

Загальним висновком щодо стану надходжень щодо ПДВ є те, що фактор війни і пов'язані з цим фактори, а саме зменшення обсягів зовнішньоторгівельних операцій, послаблення економічної діяльності, зменшення споживання товарів і послуг, тобто звуження споживчого ринку, надання різноманітних пільг по окремих товарах, послугах та операціях, відіграло негативну роль у наповненні бюджету за рахунок цього податку.

Як ми вже відзначали вище, ми проаналізуємо, надходження від акцизного податку у контексті звичайних умов господарювання, тобто 2019 –

2021 рр. тобто до повномасштабної війни (рис.2.3.) і під час воєнних дій в Україні (рис.2.4.). При умові відсутності воєнних дій, хоча в Україні з 2014 року ідуть бойові дії, але до них економіка України за цей проміжок часу вже призвичаїлась, планові показники перевиконувались по роках: 2019 рік – при плані у 48,1 млрд грн., фактичні надходження склали 53,5 млрд грн., процент виконання – 111,2%; у 2020 році – 53,3 млрд грн., 57,8 млрд грн. і 108,4% відповідно і у 2021 році – 56,9 млрд грн., 79,6 млрд грн., 139,9% відповідно.

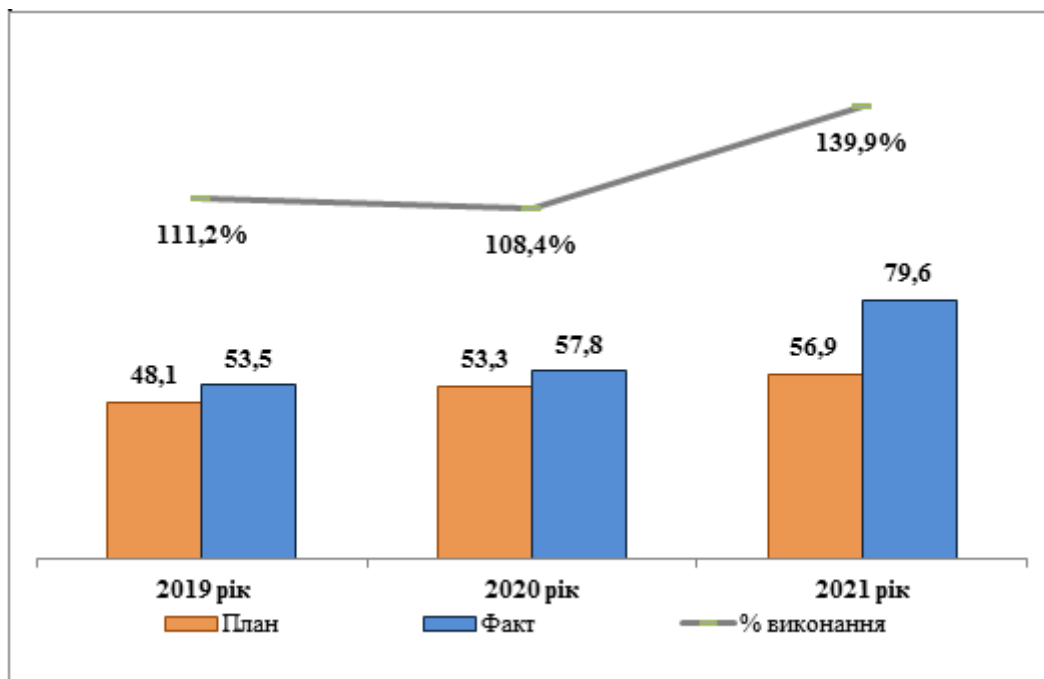

Рис.2.3 Аналіз надходжень акцизного податку з ввезених на митну територію України підакцизних товарів (продукції) до державного бюджету за 2019 – 2021 рр. [9, 53]

У 2020 році основним чинником збільшення надходжень було підвищення ставок на тютюнові вироби, розширення їх переліку і прийняття рішення, яке довго обговорювалось у суспільстві, а саме запровадження акцизних ставок на рідини, що використовуються в електронних сигаретах та ТВЕНи. Щоб побачити масштаби ефекту цього управлінського рішення відзначимо, що надходження від акцизного податку з «вітчизняного тютюну та тютюнових виробів збільшились на 21,9 відс. (з 43,0 до 52,4 млрд грн), але

поряд з цим у 2021 році зменшилися на 2,1 відс. (до 51,3 млрд грн), що зумовлено скороченням на 20,9 відс. порівняно з показником 2020 року обсягів реалізації на внутрішній ринок вітчизняних сигарет» [9, 50], Як видно ціна одного управлінського рішення може коливатись від позитивного вартістю в 9,4 млрд грн.. до негативного вартістю в 1,1 млрд грн.

У 2020 році відбулось збільшення надходжень від таких підакцизних товарів як лікери – горілчана продукція, у порівнянні з 2019 роком на 8,3 відс. (з 6,0 до 6,5 млрд грн); пального на 29,0 відс. (з 9,3 до 12,0 млрд грн) відповідно, а вже у 2021 році порівняно з 2020 роком – на 17,5 відс. (до 14,1 млрд гривень) [9, 51].

Ще одним прикладом невдалого управлінського рішення, яке прямо повпливало в сторону зменшення надходжень від такого підакцизного товару як електроенергія, яка вироблена в Україні, а зокрема сума акцизу зменшилися з 5,6 до 4,8 млрд грн (– 0,8 млрд грн), у 2020 році – до 2,8 млрд грн (– 2,0 млрд гривень) [9, 51], було несвоєчасне внесення змін до Податкового кодексу для узгодження існуючих норм із Законом № 2019 та до форми декларації акцизного податку, як звітного документу, тобто це недоліки в адмініструванні вже Державної податкової служби України, які прямо повпливали на ефективність діяльності митних органів [43].

Що стосується аналізу виконання планових показників по надходженню акцизного податку у першому півріччі 2022 році у порівнянні з аналогічним періодом 2021 року (рис.2.4.), то вони були виконані на 57,2% (при плані у 35,3 млрд грн. фактичні надходження склали 20,2 млрд грн) і 145, 1% (при плані у 24,6 млрд грн. фактичні надходження склали 35,7 млрд грн). Така сама ситуація і за період 9 місяців 2022 і 2021 років: 49% і 142,1% відповідно, тобто навіть на протязі більш тривалого періоду у 2022 році ситуація не те що не покращилась, а ще й погіршилась зі сплатою акцизного податку: 57,2% виконання плану за перше півріччя 2022 році і 49% виконання плану за 9 місяців 2022 року.

Таким чином, навіть не вдаючись до аналізу причин, чітко видно суттєве недовиконання планових показників і висновок можна зробити про вплив фактора війни.

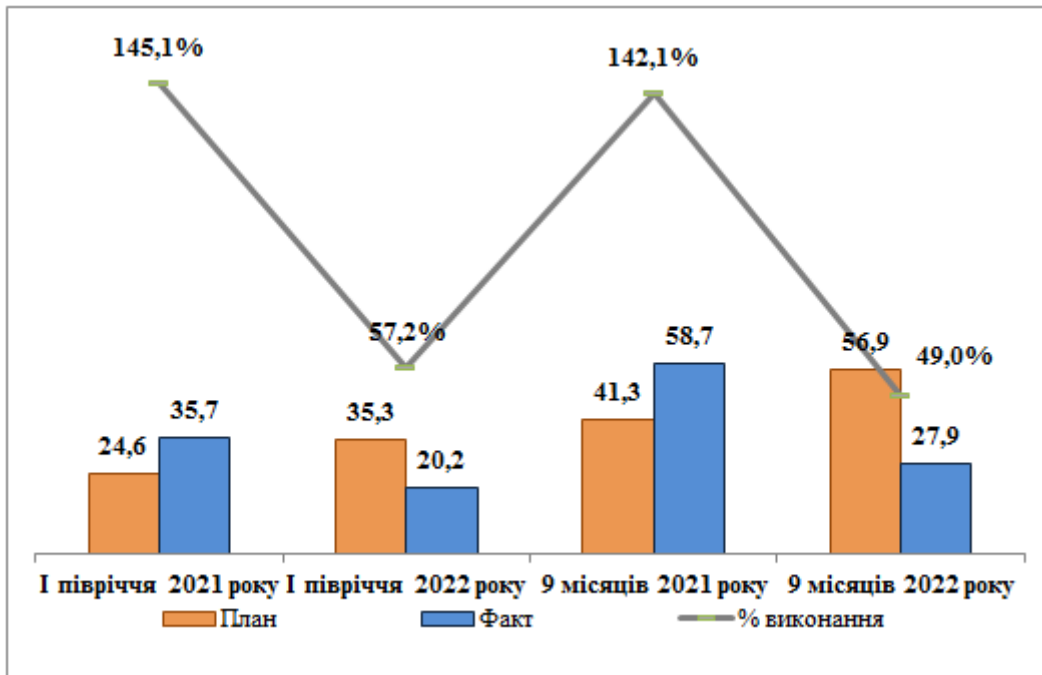

Рис.2.4. Аналіз надходжень акцизного податку з ввезених на митну територію України підакцизних товарів (продукції) до державного бюджету за 2019 – 2021 рр. [9, 53]

Основною причиною такої ситуації став чинник війни, внаслідок якої скоротилась база оподаткування цим податком, а саме призупинилось або різко зменшилось виробництво підакцизної продукції, внаслідок втрати виробничих потужностей на територіях де відбувались бойові дії, крім того зменшились обсяги споживання внаслідок втрати споживачів цієї продукції по різних причинах: втрати населення на війні, міграція тощо, обмеження споживання (комендантська година, втрата територій тощо). Перелічені чинники є визначальними для формування бази оподаткування акцизним податком і їх вплив у даному випадку є визначальним у негативному контексті саме зменшення надходжень.

Таблиця 2.1.

Аналіз надходжень до державного бюджету з ввізного мита та особливих видів мита і виконання планових показників протягом 2019–2021 та I півріччя та 9 місяців 2021–2022 років, млн грн [9, 58]

Показник	ККДБ 15010000			у тому числі факт:		Особливі види мита		
	план	факт	% виконання плану	ввізне мито	особливі види мита	план	факт	% виконання плану
2019 рік	30 202,4	29 855,4	98,9	29 492,5	362,9	–	–	–
2020 рік	28 261,0	30 203,2	106,9	29 498,2	705,0	–	–	–
% 2020 до 2019	93,6	101,2	–	100,0	194,3	–	–	–
2021 рік	33 485,0	36 854,9	110,1	36 056,5	798,4	–	–	–
% 2021 до 2020	118,5	122,0	–	122,2	113,2	–	–	–
I півріччя 2021	14 473,3	16 852,9	116,4	16 518,7	334,2	–	–	–
I півріччя 2022	16 396,1	6 522,6	39,8	6 522,6	–	324,7	245,3	75,5
% 2022 до 2021	–	–	–	39,5	–	–	–	–
9 місяців 2021	23 778,0	26 687,9	112,2	26 116,1	571,8	–	–	–
9 місяців 2022	26 046,5	14 401,6	55,3	14 401,6	–	573,9	429,4	74,8
% 2022 до 2021	–	–	–	55,1	–	–	–	–

Якщо щодо аналізу надходжень ввізного мита на протязі 2019 – 2021 років (у табл.2.1 за період 2019-2021рр. ввізне мито і особливі види мита - ККДБ 15010000, показувались однією сумою), ми не бачимо якихось особливих тенденцій чи особливостей, тому що можна сказати, що на протязі цього періоду не було визначальних чинників впливу на процес надходження ввізного мита і фактичні надходження збільшувались з 29 855,4 млн грн. у 2019 році до 36 854,9 млн грн. у 2021 році, з перевиконанням планових показників у 2020 році (106,9%) і у 2021 році (110,1%). Можна відзначити, що загальноприйнято вважати, що на цей вид надходжень найбільший вплив мають такі фактори як обсяг імпорту, ставки і існуючі пільги.

Більш цікавим є порівняння довоєнних періодів з періодами, коли почалася повномасштабна війна: невиконання планових показників I півріччя 2022 - при плані 16 396,1 млн грн., фактичне виконання склало 6 522,6 млн грн. (39,8%), при тому що у I півріччя 2021 при плані 14 473,3 млн грн., фактичне виконання склало 16 852,9 млн грн. (116,4%).

Великий вплив на надходження даного податку має розмір митної вартості, яка є базою оподаткування. Так, у I півріччі 2022 року ввезено на 17,4 млн тонн) менше, і митна вартість зменшилась на 19,3 відс., або на 184,5 млрд грн, у порівнянні з аналогічним періодом 2021 року [9, 57].

Така ж ситуація і за 9 місяців 2022: при плані 26 046,5 млн грн., фактичне виконання склало 14 401,6млн грн. (55,3%), а за 9 місяців 2021 ситуація з надходженнями ввізного мита була наступна: при плані 23 778,0 млн грн., фактичне виконання склало 26 687,9 млн грн. (112,2%).

Загальний висновок щодо надходжень ввізного і особливих видів мит, полягає у тому що визначальним чинником впливу була війна, яка зокрема вплинула на обсяги імпорту і прийняття ряду законів, якими вводились пільги пов'язані з посиленням обороноздатності країни, підтримкою рівня життя населення тощо, за допомогою надання пільг шляхом звільнення від сплати ввізного мита.

Внаслідок таких дій «загальна умовно нарахована сума ввізного мита відповідно до наданих тарифних пільг (тарифних преференцій) при імпорті товарів в Україну, у I півріччі 2022 року становила 17 338,8 млн грн, або 265,8 відс. суми його надходжень до державного бюджету за цей період, у тому числі сума запроваджених у I півріччі 2022 року тимчасових тарифних пільг зі сплати ввізного мита – майже 10 млрд гривень» [9, 62].

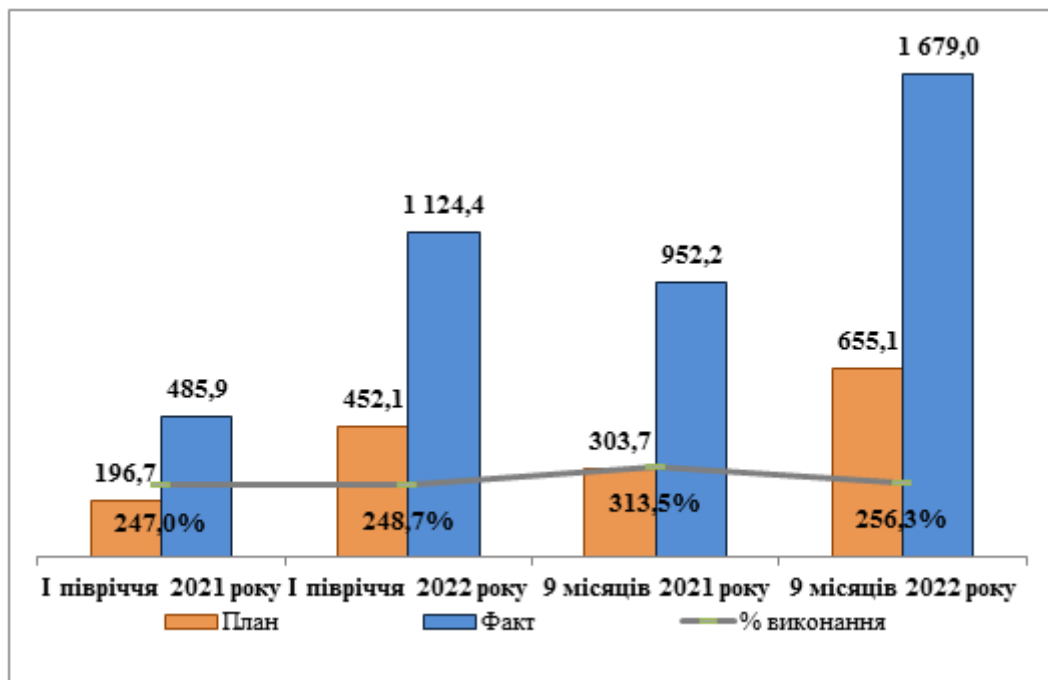

Рис.2.5 Аналіз надходжень вивізного мита до державного бюджету, млрдгрн [9, 64]

Аналіз надходжень від вивізного мита доцільно провести за період першого півріччя 2022 року і 9 місяців 2022 року, тобто коли був вже вплив війн, але на відміну від попередніх митних платежів, які ми розглядали, у даному випадку як видно з рис.2.5., відбулось виконання планових показників як за період першого півріччя 2022 року, так і за 9 місяців 2022 року: 248,7% і 256,3% відповідно.

Більше того: як планові, так і фактичні показники 2022 року перевищили планові показники 2021 року – за перше півріччя: 452, 1 млрд грн. і 196,7 млрд грн. і 1124,4 млрд грн. і 485,9 млрд грн.. відповідно і за 9 місяців: 655,1 млрд грн. і 303,7 млрд грн. і 1679,0 і 952,2 млрд грн. відповідно.

Аналіз, який базувався на даних Державної митної служби України показав, що «на зростання цих надходжень вплинуло збільшення експорту товарів, які оподатковувалися вивізним митом, до 1,1 млн тонн, що на 0,6 млн тонн більше, ніж за I півріччя 2021 року» [9,65]. Серед товарів, які мають такий експортний потенціал, можна назвати «насіння соняшнику (1 046,8 тис. тонн), відходи і брухт чорних металів, шихтових зливків (28,7 тис. тонн), насіння

льону (9,2 тис. тонн), жива велика рогата худоба (7,1 тис. тонн), відходи і брухт мідні (2,0 тис. тонн)» [9,65].

2.2. Прагматика функціонування митних інституцій ЄС

Митна система має свої визначальні елементи, якими на наш погляд виступають перелік митних платежів; методи визначення митної вартості і існуючі митні режими (табл.2.2.). Ця характеристика митної системи ЄС у контексті виділення основних її елементів, допоможе нам провести порівняльний аналіз ефективності функціонування цих митних елементів з українською практикою митної справи.

Організаційну структуру побудови митних органів ми розглянули вище у першому розділі роботи, тепер зупинимось на характеристиці наступних елементів. Щодо митних платежів, то відзначимо, що «митні платежі в ЄС – це обов’язкові збори, що стягуються в усіх державах-членах на основі однакових правових норм Співтовариства на підставі факту перетину товарами митного кордону Співтовариства» [4,43]. Їх цільове призначення полягає у формуванні бюджету Європейського співтовариства. Зобов’язання щодо сплати митних платежів виникає у момент ввезення на митну територію ЄС або у момент вивезення товарів за межі митної території ЄС і це передбачено митними формальностями. Що стосується такого митного платежу як мито, то воно сприяє виконанню захисної (регулятивної) функції, тобто сприяє захисту національного товаровиробника і крім того ще і фіскальної функції.

Мито у залежності від класифікації буває: імпордне та експортне; адвалерне, специфічне та змішане; сільськогосподарське мито і його різновидність - сезонне; звичайні, які засновані на Митному тарифі і спеціальні, до яких відносяться антидемпінгові та інші захисні мита, усереднені мита і «середня ставка мит у ЄС становить 6,9%, причому, для сільськогосподарської

продукції середня ставка дорівнює 17,3%, для інших товарів (крім бензину) – 4,5%. Різниця між мінімальною й максимальною ставками мит становить: для сільськогосподарської продукції від 0 до 236,4%, для іншої продукції від 0 до 26%» [4,46].

Таблиця 2.2.

Основні структурні елементи митної системи ЄС [4; 10]

№ п.п.	Показники	Характеристика
1.	Митні платежі	а) мита (імпорتنі або експортні), установлені Єдиним митним тарифом ЄС; б) сільськогосподарські мита й інші збори в рамках спільної сільськогосподарської політики; в) антидемпінгові й компенсаційні мита; г) збори, що мають рівнозначний ефект; д) податки з обігу (податок на додану вартість); е) акцизи.
2.	Види митної вартості	Метод «ціни угоди». Резервні методи: а) метод ціни угоди для ідентичних товарів, проданих для експорту в Співтовариство і завезених приблизно в той саме час; б) метод ціни угоди для подібних товарів, проданих для експорту в Співтовариство і завезених приблизно в той саме час; в) метод розрахунку митної вартості на основі ціни за одиницю ідентичного або подібного імпортованого товару, що продається в Співтоваристві особам, не пов'язаним із продавцями («дедуктивний метод»); г) метод розрахованої вартості.
3.	Митні режими	а) випуск для вільного обігу (<u>release for free circulation</u>); б) спеціальні процедури (<u>special procedures</u>); в) експорт (<u>export</u>).
4.	Організаційна структура митних інституцій	а) самостійні митні адміністрації з прямим підпорядкуванням національним урядам; б) самостійні митні адміністрації, але організаційно входять до Міністерства фінансів країни; в) інтегроване фіскальне відомство; г) об'єднані митно-податкові адміністрації, які входять до фінансових (фіскальних) відомств країни

Характерною особливістю податку на додану вартість є те, що на відміну від мита, яке має єдину ставку, яка встановлена Єдиним митним тарифом і по

якому воно стягується на всій території ЄС, то податок на додану вартість стягується по ставці, яка діє у країні – імпортері, тобто відсутня єдина ставка.

Щодо акцизів, то вони накладаються у фіксованій ставці на одиницю товару, на відміну від мита і податку на додану вартість, ставки по яких є адвалерними розповсюджуються акцизи на товари які мають особливий попит на внутрішньому ринку ЄС, наприклад пиво, вино, тютюнові вироби тощо. Аналогічно податку на додану вартість акцизи не справляються при ввезенні підакцизної продукції з однієї країни ЄС до іншої, а зобов'язання щодо сплати виникає при імпорті такої продукції на митну територію ЄС.

Цікавою є ситуація з митними зборами, основою справляння яких є національне законодавство країн, але у межах норм, які допускаються ЄС і які сплачуються за надання послуг митницею при перетині митного кордону, відповідно сума зборів не входить до бюджету ЄС.

Відмітимо, що існує точка зору, згідно якої «європейське законодавство до митних платежів зараховує будь які платежі, що справляються при перетині товарами митного кордону», [17, 89] така ситуація виникла внаслідок відсутності чіткого розмежування між окремими видами митних платежів у законодавстві Європейського Союзу.

Щодо митної вартості, як основи для нарахування митних платежів (табл.2.2.), то вона необхідна для встановлення реальної вартості товарів, які переміщуються через митний кордон, тобто згідно основного методу який застосовується у ЄС, це буде вартість угоди, тобто ціна, яка сплачена (буде сплачена) за товар з метою експорту на митну територію ЄС, звичайно з дотриманням певних умов, визначених законодавством.

Як видно з даних табл.2.2. існує три основних види митних режимів і на законодавчому рівні вони регулюються Статтею 5 Митного Кодексу Європейського Союзу, затвердженого Регламентом (ЄС) № 952/2013. Але на практиці і у відповідності до статті 210 цього Митного Кодексу Європейського Союзу «передбачено, що товари можуть бути поміщені під будь-яку з таких категорій спеціальних процедур:

а) зовнішній і внутрішній транзит (transit, which shall comprise external and internal transit);

б) поміщення товару на митний склад або вільну зону (storage, which shall comprise customs warehousing and free zones);

в) тимчасове ввезення та випуск для внутрішнього споживання (specific use, which shall comprise temporary admission and end-use);

г) переробка товару всередині та назовні митної території Союзу (processing, which shall comprise inward and outward processing)» [4, 68 – 69].

Таким чином, на практиці у митній діяльності ЄС застосовуються шість митних режимів. Ще до визначальних структурних елементів митної системи ЄС віднесемо наявність відповідної нормативно – правової бази, зокрема Митного кодексу ЄС, систему джерел права ЄС, Митного тарифу ЄС тощо.

Для того, щоб оцінити ефективність справляння митних платежів митними органами України, розглянемо показники справляння митних платежів і митного контролю у Німеччині – країні ЄС у 2017 році (табл.1.2) і у другому розділі роботи порівняємо з ефективністю справляння митних платежів і митного контролю в Україні.

Як видно з табл.2.3. суттєву роль в ефективному адмініструванні відіграє правильна побудова митного контролю як одного із джерела поповнення митними платежами бюджету або попередження їх недонадходження внаслідок митних правопорушень, це здійснюється багатьма способами і методами і у тому числі за допомогою проведення перевірок підприємств (табл.2.3.).

Виникає питання щодо того, завдяки яким ресурсам (людським і технічним), досягається така ефективність справляння митних платежів і митного контролю у Німеччині.

Зрозуміло, що цифри щодо ефективності у Німеччині і наприклад інших країн ЄС, або України, будуть відрізнятися внаслідок особливостей здійснення митної діяльності у кожній країні, які викликані рядом суб'єктивних і об'єктивних чинників.

Таблиця 2.3.

Ефективність функціонування митних інституцій у Німеччині [24, 125]

№ п.п	Показники	Характеристика
1.	Митні платежі	<i>Стягнуто:</i> 125 млрд євро, з них: акцизного податку – 59, 2 млрд. євро, транспортного податку – 8,9 млрд. євро, податку на додану вартість на ввезені товари – 56 млрд. євро.
2.	Митний контроль	<i>Вилучено:</i> тютюнових виробів на суму 77 мільйонів євро; 7 тон кокаїну; 2,8 тон марихуани; 488 кілограмів гашишу; 83 кілограми метамфетаміну; 62 кілограми героїну. <i>Виявлено:</i> фальсифікованих товарів на суму 196 мільйонів євро <i>Виявлено і вилучено:</i> 45 000 об'єктів, що перебувають під захистом природоохоронного міжнародного законодавства. <i>Перевірено:</i> 52 тис. підприємств <i>Відкрито:</i> 108 тис. проваджень <i>Попередило завдання шкоди бюджету:</i> на суму 1 млрд. євро

Найвищим федеральним органом є «федеральне міністерство фінансів, у структурі якого функціонує Управління III (Abteilung III) і яке координує діяльність Федерального митного управління. Вищі федеральні органи: генеральна митна дирекція (Generalzolldirektion), яка нараховує понад 7 000 службовців. Органи місцевого рівня: 43 Головні митні управління (Hauptzollämter), підпорядковані 271 митні пости (Zollämter) та 8 оперативно-розшукових митних управлінь (Zollfahndungsämter)» [24,123].

Над виконанням даного завдання працюють і на макрорівні працівники митної служби із відповідним матеріально-технічним забезпеченням, а зокрема

«67 мобільних митних груп і мобільних пересувних сканер-приладів, 1 200 працівників наземних митниць, 31 митний корабель, 350 працівників, що здійснюють митний контроль на воді, 2 600 митників на кордоні зі Швейцарією, а також в аеропортах та морських пунктах пропуску, 3 400 працівників оперативно-розшукових митниць» [24, 125].

Що стосується такої країни – члена ЄС як Франції, то Генеральна дирекція митниць і непрямих податків (DGDDI) забезпечує щороку близько 13% суми державних доходів. Щодо організаційної структури, яка має прямий вплив на ефективність справляння митних платежів, то крім вищеназваної Генеральної дирекції ще структурі присутні 12 міжрегіональних дирекцій і 42 регіональні дирекції [53, 8].

Говорячи про ефективність митних інституцій ЄС, необхідно згадати про митний контроль як основу митного процесу взагалі. На сьогоднішній день він базується на системі управління ризиками як найбільш прогресивної форми його організації і схематично може бути представлений наступним чином (рис.2.6).

Основи управління ризиками		
Імпорт	Транзит	Експорт
AIS (автоматизована імпортна система)	NCTS -TIR	AES (автоматизована експортна система)
Система контролю імпорту ICS Import Control System	Система обміну даних про транзит NCTS New Customs Transit System	Система контролю експорту ECS Export Control System
EORI: Система реєстрації і ідентифікації суб'єктів підприємницької діяльності (Economic operators registration and identification) УЕО: Уповноважені економічні оператори (AEO)		

Рис.2.6. Стратегічна архітектура системи митного контролю в ЄС [53, 51]

Як видно з рис.2.6, передбачається використання трьох операційних систем: система контролю імпорту - ICS; система контролю експорту - ECS і систему реєстрації і ідентифікації суб'єктів підприємницької діяльності - EORI. Застосування таких взаємозалежних інформаційних систем забезпечує ефективність та спрощення митних процедур при оформленні товарів, економить час необхідний для цього, прискорює цей процес.

Система EORI функціонує як на національних рівнях країн – членів ЄС, так і у межах цілого Євросоюзу, це ідентифікація через номер EORI, який є унікальним для кожного суб'єкта бізнесу, визнаним на території ЄС і яким вони зобов'язані користуватись під час здійснення своїх господарських операцій, крім того цю систему необхідно розглядати як базу декларантів у кордонах співтовариства.

При застосуванні систем контролю імпорту (AIS) та експорту (AES) подаються відповідно спрощена ввізна декларація (ENS) і спрощена вивізна декларація (EXS). Причому при здійсненні операцій з імпорту та експорту обов'язковою умовою для суб'єктів бізнесу є наявність ідентифікаційного номеру EORI. Що стосується системи обміну даних про транзит (NCTS), до якої з 01 жовтня 2022 року приєдналась і Україна, то вона передбачає подання інформації в обов'язковому порядку про процедуру транзиту і даних книжки TIR до неї.

Ще однією прогресивною формою взаємодії митних органів і платників податків є інститут авторизованого економічного оператора (АЕО), основна мета якого сприяти спрощенню митних процедур, відповідно буде менший обсяг митного контролю, у тому числі фізичного контролю з боку працівників митних органів, право вибору місця контролю тощо.

Як видно, для ефективного функціонування митних органів, необхідно забезпечення як людськими ресурсами, так і повинна бути відповідна матеріально – технічна база, тільки у такому поєднанні можна досягти відповідних результатів. Відмітимо, що ефективне робота митних органів у сфері митного контролю і який у ЄС базується на системі управління ризиками,

прямо впливає на справляння митних платежів: чим він більш дієвий, тим більшу суму митних платежів можна зібрати, хоча для митних органів європейських країн фіскальна функція не є основною, на відміну від української митної практики.

Висновки до 2 розділу

Аналіз ефективності справляння митних платежів показав, що визначальну роль у цьому процесі відграють фактори, які по можливості необхідно враховувати як у процесі формування планових показників, так і у процесі їх виконання. На митні платежі здійснюють свій вплив такі чинники як макроекономічні показники, особливо на податок на додану вартість, наявність великої кількості митних пільг, платників податків, зменшення бази оподаткування по кожному митному платежу тощо.

Особливим фактором на сучасному етапі розвитку економіки країни і який дуже важко було спрогнозувати, є фактор повномасштабної війни, який наклав відбиток на ефективність справляння Державною митною службою всіх без винятку митних платежів і взагалі всієї діяльності структури. Серед факторів, які появились безпосередньо під час війни доцільно назвати велику кількість пільг, які мають (мали) на меті сприяння підвищенню обороноздатності країни, полегшення життя населення країни, наприклад безмитне ввезення транспортних засобів тощо.

Адміністрування митних податків у період до повномасштабного вторгнення характеризувалось відсутністю непрогнозованого впливу чинників, вони прораховувались ще на етапі прогнозування (планування) показників і під час їх фактичного виконання.

Серед основних елементів митної системи ЄС ми виділили митні платежі як основу формування як бюджетів кожної країни – члена ЄС, так і

фінансування спільного бюджету ЄС; митні режими; митну вартість як основу формування бази оподаткування на основі якої і визначається сума митних платежів до сплати; організаційно – ієрархічну структуру митної служби у країнах ЄС (чотири типи).

Аналіз української митної системи і Європейського Союзу, дозволяє зробити висновок про те, що по зовнішньому змісту структурні елементи є подібними, але внутрішній зміст суттєво відрізняється, що необхідно враховувати при подальшому вдосконаленні митної системи на шляху до ЄС.

РОЗДІЛ 3

ОСНОВНІ НАПРЯМИ ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ДІЯЛЬНОСТІ МИТНИХ ІНСТИТУЦІЙ УКРАЇНИ З УРАХУВАННЯМ ЄВРОПЕЙСЬКОГО ДОСВІДУ

Вважається, і це демонструють дані табл.3.1., що митна система України по своїй структурі і наявності визначених елементів повністю сформована на основі європейського і світового досвіду. Так порівняння митних систем, дозволяє константувати той факт, що присутні і у Євросоюзі, і в Україні такі елементи адміністрування як перелік митних платежів і зборів; види і методи розрахунку митної вартості як бази оподаткування митних податків; визначені види митних режимів; наявна організаційно – ієрархічна структура Державної митної служби, яка у своєму становленні пройшла ряд етапів, причому брався якраз європейський досвід (в 90- х роках двадцятого століття застосовувалась французька модель побудови митних органів); використання у практиці митного контролю системи управління ризиками, яка є обов'язковою на Заході внаслідок дотримання у митному контролі принципу вибірковості, митного пост - аудиту.

Але проблема полягає у внутрішньому наповненні тих самих процесів, які звучать однаково, але на практиці їх застосування стикається з багатьма проблемами в українській реальності, зокрема в адмініструванні податків.

Табл.3.1

Порівняльна характеристика митних систем Європейського Союзу і України [4; 15; 25]

Показники	
Європейський Союз	Україна
Митні платежі	
а) мита (імпортні або експортні), установлені Єдиним митним тарифом ЄС; б) сільськогосподарські мита й інші збори в рамках спільної сільськогосподарської політики; в) антидемпінгові й компенсаційні мита; г) збори, що мають рівнозначний ефект;	а) податок на додану вартість з ввезених на митну територію України товарів; б) акцизний податок з ввезених на митну територію України підакцизних товарів (продукції); в) ввізне та вивізне мито. г) митні збори

д) податки з обігу (податок на додану вартість); е) акцизи.	
Види митної вартості	
Основний: метод «ціни угоди». Резервні методи: а) метод ціни угоди для ідентичних товарів, проданих для експорту в Співтовариство і завезених приблизно в той саме час; б) метод ціни угоди для подібних товарів, проданих для експорту в Співтовариство і завезених приблизно в той саме час; в) метод розрахунку митної вартості на основі ціни за одиницю ідентичного або подібного імпортованого товару, що продається в Співтоваристві особам, не пов'язаним із продавцями («дедуктивний метод»); г) метод розрахованої вартості.	Основний: За ціною договору (контракту) щодо товарів, які імпортуються (вартість операції) Резервні методи: а) за ціною договору щодо ідентичних товарів; б) за ціною договору щодо подібних (аналогічних) товарів; в) на основі віднімання вартості; г) на основі додавання вартості (обчислена вартість); д) резервний метод.
Види митних режимів	
Основні: а) випуск для вільного обігу (<u>release for free circulation</u>); б) спеціальні процедури (<u>special procedures</u>); в) експорт (<u>export</u>).	а) імпорт (випуск для вільного обігу); б) експорт (остаточне вивезення); в) реекспорт; г) транзит; д) тимчасове ввезення; е) тимчасове вивезення; є) митний склад; ж) вільна митна зона; з) переробка на митній території; и) переробка за межами митної території; й) знищення або руйнування; к) відмова на користь держави.
Організаційно – ієрархічна структура митної служби	
а) самостійні митні адміністрації з прямим підпорядкуванням національним урядам; б) самостійні митні адміністрації, але організаційно входять до Міністерства фінансів країни; в) інтегроване фіскальне відомство; г) об'єднані митно-податкові адміністрації, які входять до фінансових (фіскальних) відомств країни	Центральний орган виконавчої влади, який підпорядковується Кабінету міністрів України через міністра фінансів.

Як видно з рис.3.1 появилось поняття «нової» Державної служби, яка забезпечує виконання ряду завдань, зокрема вона вже забезпечує реалізацію державної митної політики, але під безпосереднім керівництвом міністра фінансів, у тому числі дбає про митну безпеку і митні інтереси країни завдяки всебічному розвитку зовнішньоекономічних зв'язків з країнами – партнерами. Залишаються завдання щодо ефективної боротьби з митними правопорушеннями, зокрема такими їх проявами масового порядку як контрабанда.

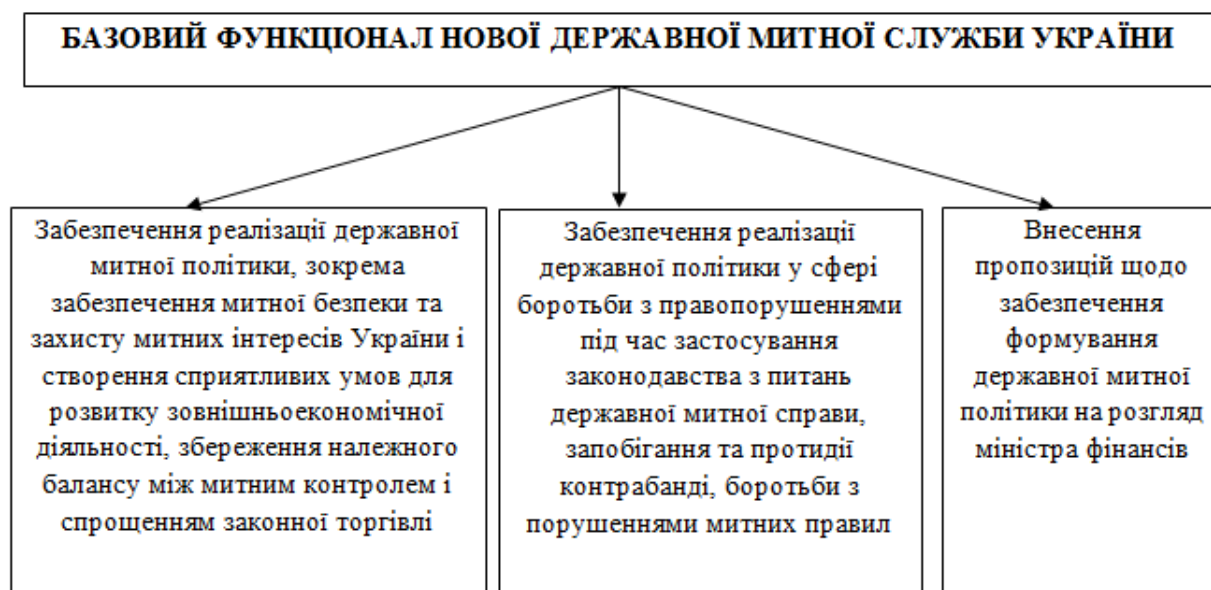

Рис. 3.1. Базовий функціонал нової ДМСУ [55, 45]

На наш погляд, правильним кроком у розвитку і вдосконаленні Державної митної служби був перехід на формат єдиної юридичної особи з 01.07.2021 у складі 26 митниць і які функціонують як її відокремлені підрозділи. Правовим підґрунтям такого рішення був Указ Президента України від 08.11.2019 р. № 837 «Про невідкладні заходи з проведення реформ та зміцнення держави» [42]. Це свідчить про те, що управлінські рішення у сфері митної справи враховують попередні негативні дії щодо структури митної служби, зокрема при створенні Державної фіскальної служби, коли була втрачена вже сформована вертикаль управління митними органами. Крім того, формуванню управлінських рішень у митній сфері сприяв і Закон України від 14.01.2020 № 440 - IX «Про внесення змін до Митного кодексу України та деяких інших законів України у зв'язку з проведенням адміністративної реформи» [30].

В Україні при прийнятті багатьох управлінських рішень присутній політичний фактор (як і у випадку створення ДФС України), і по можливості його необхідно виключити з процесу прийняття рішень у митній сфері.

Важливим початковим етапом у підвищенні ефективності діяльності митних інституцій в Україні, є покращення процесу планування і прогнозування митних надходжень, тому що від достовірності і реальності прогнозних (планових) показників залежить і кінцевий результат діяльності митних органів наприклад по наповненню дохідної частини бюджету за рахунок митних платежів.

Проблемами у цьому процесі є достовірність вихідної інформації, яка формується різноманітними органами для потреб прогнозу (плану), нереалістичність бюджетних параметрів і зокрема щодо сум митних платежів до бюджету, зміни в митному законодавстві, які не сприяють точності макроекономічних та планових показників, неврахування ряду визначальних економічних чинників на митний процес, політичний вплив, ефективність методів прогнозування (планування), які по своїй суті можуть бути неточними, наприклад експертні методи, методи екстраполяції, прогнозування «від досягнутого» і тому наголос повинен бути на застосуванні економіко – математичних методів, побудова різноманітних моделей.

У практиці діяльності митних інституцій, зокрема у сфері митного контролю необхідно керуватись принципами які застосовуються у практиці ЄС, а саме: суцільний характер митного контролю; мінімум процедур митного контролю; використання системи управління ризиками, який базується на принципі вибірковості; застосування методів аудиту, зокрема проведення пост – аудиту (post-customs control), що регламентується статтею 48 Митного кодексу ЄС щодо пост-реліз контролю (Post-release control) [14]; широке застосування інформаційних технологій, комп'ютерних баз даних; ефективне співробітництво з митними службами інших країн і обмін інформацією, у тому числі доступ до спільних баз даних; врахування інтересів не тільки держави, що проявляється у проведенні митного контролю але і суб'єктів бізнесу, які прагнуть прозорості у діях контролюючих органів і максимальному спрощенні митних процедур з боку митних органів, наприклад застосуванням принципу «Єдиного вікна», «Одна зупинка», «Митниця».

Важливим питанням на шляху покращення ефективності діяльності митної служби є боротьба з корупцією і дієвим кроком на цьому шляху є створення спільних пунктів пропуску, обмін інформацією між митними службами різних країн. Крім того, необхідно розширити мережу митниць, їх технічне забезпечення і здійснювати постійну ротацію працівників митних органів, хоча в умовах війни, виконання цього завдання може бути ускладнене; максимально комп'ютеризувати всі процеси на митниці з метою максимального зменшення впливу митників на прийняття рішень у сфері митного контролю і безумовно, застосування системи управління ризиками (АСАУР), яка також сприяє цьому.

Треба відмітити, що на шляху приведення наших стандартів митної справи до європейських, нам допомагають партнери з ЄС, зокрема був підписаний так званий економічний «безвіз» з Європейським Союзом, що призвело до скасування мит і всіляких існуючих перепон для ефективної міжнародної торгівлі.

Узагальнюючи вищенаведені положення, відмітимо, що всі зміни у митній практиці України повинні узгоджуватись із загальноєвропейськими за допомогою відповідної нормативно – правової бази і Закон України 2510-IX від 15.08.22 р. «Про внесення змін до Митного кодексу України та інших законодавчих актів України щодо деяких питань виконання Глави 5 Розділу IV Угоди про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони» [31], саме спрямований на процес уніфікації українського законодавства з митним законодавством Європейського Союзу та іншими існуючими міжнародними конвенціями у митній сфері.

Прийняттям цього Закону «приводяться у відповідність європейському законодавству положення Митного кодексу України, зокрема, стосовно транзиту, тимчасового зберігання, гарантій, запроваджується європейська система прийняття рішень митних органів, «право бути почутим», процедура розгляду скарг та їх адміністративного оскарження, процедура кінцевого

використання, запроваджується можливість користуватися спрощеннями підприємствами з від'ємними чистими активами та пониженими показниками платоспроможності для критерію «стійкий фінансовий стан» [31]. Тобто бачимо, приведення українських стандартів здійснення митної діяльності до європейських, що є абсолютно логічним і необхідним кроком на шляху України до Європейського Союзу. У цьому контексті доцільно згадати і приєднання до Конвенції про процедуру спільного транзиту та Конвенції про спрощення формальностей у торгівлі товарами. Якраз в умовах війни внаслідок втрати зовнішньоекономічних відносин на Сході країни і появи (розширення) партнерів на західних кордонах і появилась необхідність у приведенні наших реалій митної справи до західних, зокрема у процедурі спільного транзиту (New Customs Transit System – NCTS), але відмітимо, що це взаємовигідно, але найбільш вигідно і є нагальним для українських учасників зовнішньоекономічної діяльності, зокрема це рішення сприяє пришвидшенню перетину кордонів, завдяки і тому що дані про процедуру транзиту по кожному учаснику вже є у системі обміну даних про транзит. Про ефективність і перспективність даного напрямку вдосконалення митної діяльності свідчить те, що до «NCTS входять усі країни Європейського Союзу, оскільки це є умовою приєднання країн - претендентів. Служба NCTS кожної країни з'єднується через центральний сервер у Брюсселі із системами всіх країн-членів NCTS. Це забезпечує зв'язок між понад 3000 європейських митних пунктів і в майбутньому замінить систему паперового документообігу» [52, 55].

Для того, щоб показати як європейський досвід у веденні митної справи сприймається в Україні учасниками митного процесу наведемо дані опитування щодо впровадження в Україні системи NCTS (табл.3.2).

Ще одним прикладом того, що участь у спільних програмах з ЄС є вигідним для нас, є участь у програмі «Єдиний ринок», що окрім того, що українські учасники отримали доступ до нових ринків збуту своєї продукції, нових партнерів, ще й Україна буде мати фінансову підтримку Європейського Союзу «протягом 2021 – 2027 років з бюджетом у €4,2 млрд.» [8].

Табл.3.2.

Деталізація переваг NCTS за відповідями респондентів [1, 16]

<u>Основні переваги</u>	<u>Обґрунтування</u>
<u>Прискорення проходження митного контролю</u>	<ul style="list-style-type: none"> • інформація до системи поступає заздалегідь • визначене коло учасників, заздалегідь заплановані дата, час, строк проведення тих чи інших операцій • повна автоматизація, за винятком системи контролю ризиків, яка є в будь-якій країні
<u>Зменшення корупційних ризиків</u>	<ul style="list-style-type: none"> • корупція наближається до нуля • реальні документи, які слідують із вантажем • знижується роль митників у прийнятті рішень
<u>Зменшення частоти правопорушень</u>	<ul style="list-style-type: none"> • усі <u>введені неточності та помилки</u> буде видно • суб'єкт ЗЕД <u>заздалегідь буде знати, що митницю обдурити не вийде</u>

У процесі функціонування вітчизняної системи аналізу та управління ризиками (АСАУР), доцільно запозичувати позитивні сторони функціонування аналогів у ЄС, зокрема ASYCUDA, NCTS – у країнах ЄС; AIDA – в Італії; RIKO в Німеччині, «RaS» - risk and selection. Спільним для існування всіх існуючих систем управління ризиками є те, що він включає у себе взаємопов'язаний і логічний процес починаючи від аналізу відповідної інформації, причому вона повинна бути максимально достовірною і точною, наприклад використання у ЄС системи «Атлас», створення профілів ризику, де інформація відображається у текстовому вигляді, зокрема у форматах Word і Excel і до аналізу результатів з відповідними висновками і пропозиціями, для майбутньої можливості попередження ризиків, а не тільки їх фіксації з наступними діями щодо їх усунення.

Причому тенденціями у розвитку митного контролю у ЄС і на що митні інституції в Україні повинні реагувати, є те, що з метою з метою попередження ризиків, зменшення їх впливу на можливість настання митного правопорушення, масово впроваджуються «електронні системи та сервіси:

- 1) реєстраційна система експорту (Registered Exporter System – REX);
- 2) обов'язкова тарифна інформація (Binding Tariff Information – BTI);
- 3) система прийняття митних рішень (Customs Decisions System – CDS);
- 4) єдина система управління користувачами та цифровий підпис (Uniform User Management & Digital Signature – UUM&DS);
- 5) оновлений інститут авторизованого економічного оператора (Authorised Economic Operators – AEO) (оновлення)» [52, 58].

Табл.3.3

Деталізація переваг АЕО за відповідями респондентів [1, 20]

Основні переваги	Обґрунтування
Спрощення митних процедур	<ul style="list-style-type: none"> • зменшення витрат на послуги митних терміналів • спрощення декларування й процедура випуску за місцем знаходження, першочергове оформлення на пунктах пропуску • зменшення кількості застосування митних формальностей до суб'єкта. • полегшення процедури оформлення сертифікатів, відправлення товарів преференційного походження можливим буде за інвойсами;
Робота зі складами без присутності інспектора	<ul style="list-style-type: none"> • прискорення митного оформлення без втручання митниці, співробітників митниці.
Спрощене використання загальної фінансової гарантії	<ul style="list-style-type: none"> • гарантія, швидкість, ім'я на ринку та додаткові можливості
Можливість використання спеціальної смуги руху в пунктах пропуску	<ul style="list-style-type: none"> • пропуск вантажу поза чергою та без огляду • окремий в'їзд без черг у пункт пропуску, швидке оформлення
Економія часу	<ul style="list-style-type: none"> • пріоритетне митне оформлення • проходження кордону без черг • скорочення документообігу • зменшення терміну доставки
Можливість самостійного накладання пломб спеціального типу	<ul style="list-style-type: none"> • накласти самому забезпечення, самому контролювати сплату зборів та податків

Інститут авторизованого економічного оператора (АЕО) впроваджується і в Україні і для того, щоб показати як він сприймається в Україні всіма учасниками митного процесу наведемо дані опитування щодо його впровадження в Україні (табл.3.3). Відмітимо, що участь у програмі АЕО – це зобов'язання України за Угодою про асоціацію з ЄС і на виконання даного зобов'язання 2 жовтня 2019 року Верховна Рада України прийняла Закон України №141-IX від 02.10.2019 р. «Про внесення змін до Митного кодексу України щодо деяких питань функціонування авторизованих економічних операторів» [32].

Про поширення даного інституту авторизованого економічного оператора свідчать дані, згідно яких «АЕО діють в усіх країнах ЄС, а також у США, Швейцарії, Норвегії, Японії, США, Китаї та ін. Зокрема, в ЄС загалом діє понад 13,6 тис. операторів» [52, 182].

Ефективне впровадження інституту АЕО, а на сьогодні вже існує авторизація двох типів, а саме АЕО-С - про надання права на застосування спеціальних спрощень; АЕО-Б - про підтвердження безпеки та надійності або може суб'єкт бізнесу застосовувати їх одночасно, дозволить налагодити більш партнерські стосунки між митною службою і суб'єктами зовнішньоекономічної діяльності внаслідок спрощення митного контролю за рахунок його меншого обсягу, меншої кількості процедур і фізичного контролю, що мінімізує участь працівників митних органів і відповідно факти корупції, права вибору місця контролю тощо.

Відмітимо, що в Україні також функціонує ряд цифрових продуктів, які полегшують та пришвидшують митні формальності (заповнення митних декларацій, рішення митних органів по митній вартості суб'єктів бізнесу), містять статистичну інформацію про митні процеси у країні (обсяги експорту та імпорту, сальдо зовнішньої торгівлі), графіки роботи митних органів, їх місцезнаходження, що відповідає інтересам як митних органів, так і суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності, зокрема: єдиний державний інформаційний веб-портал «Єдине вікно для міжнародної торгівлі», у якому присутній

особистий кабінет, який містить необхідну інформацію для здійснення зовнішньоекономічної діяльності імпортерами та експортерами; модуль аналітики експортно-імпортних операцій BusinessIntelligence; онлайн-мапа інфраструктури об'єктів митної служби; платформи QD Professional і MD Declaration та інші [1, 22-23].

Зрозуміло, що за такими електронними версіями елементів митного контролю і взагалі митної діяльності, майбутнє і це є дороговказом для наших митних органів у своїй як повсякденній діяльності, так і на шляху підвищення ефективності всієї своєї роботи у сфері митної справи.

Висновки до 3 розділу

Війна наклала негативний відбиток на функціонування митних інституцій в Україні, але поряд з тим пришвидшила процес переходу до європейських стандартів, що проявилось у появі спільних пунктів пропуску, процедури спільного транзиту, спільних програм з ЄС, зокрема «Єдиний ринок» і яка ще дає доступ до європейських фінансових ресурсів, обміну інформацією між митними органами різних країн із застосуванням відповідних автоматизованих програм і принципів «Єдиного вікна», «Одна зупинка», «Митниця», допуск українських товарів на європейський ринок внаслідок прийняття економічного «безвізу», що сприяло і скасуванню мит.

Нагальним є і дотримання стандартів ведення митної справи, зокрема у митному контролі, що проявляється у використанні принципу вибіркової і на практиці він реалізується у функціонування системи управління ризиками, а в Україні – це АСАУР (автоматизована система аналізу та управління ризиками), яка ще й дозволяє мінімізувати затрати митних органів як у часі, так і у ресурсах і сприяє спрощенню і мінімізації митних формальностей, що ще й позитивно сприймається бізнесом. Але всі ці дії

повинні враховувати і українські реалії в управлінській діяльності щодо митної справи.

Прогресивною формою, яка потребує подальшого впровадження у митній сфері є інститут авторизованого економічного оператора, який є формою партнерських відносин між владою і бізнесом; процедура спільного транзиту (NCTS), яка дозволяє спростити митні формальності при перетині митного кордону.

ВИСНОВКИ

1. Митні інституції України, а зокрема основний суб'єкт митної діяльності, а саме Державна митна служба, пройшла у своєму становленні ряд етапів, які відрізнялися один від одного організаційно – ієрархічною структурою її побудови. Великий вплив на цей процес накладають такі фактори як традиції побудови державних управлінських органів, політичний вплив, обсяг митної діяльності, права та обов'язки, взаємовідносини держави і бізнесу, податкова дисципліна і культура у суспільстві, обсяг зовнішньоторгівельних операцій тощо. Але серед цих всіх чинників, основним є завдання, яке ставиться перед митними органами щодо ефективного справляння митних податків, тобто виконання фіскальної функції, завдяки якому створювались такі організаційно – ієрархічні структури митної служби, які б найкраще відповідали фіскальній спрямованості митної системи, а саме Міністерства доходів і зборів і Державної фіскальної служби України. Пріоритетність фіскальної функції над іншими, не є притаманним самій суті митної діяльності і передовому європейському досвіду, де основними є функція захисту національного товаровиробника, захист національних інтересів тощо.
2. На побудову митних адміністрацій у країнах ЄС накладають відбиток одночасно два фактори: це їхня діяльність у межах ЄС і національні особливості. На сьогоднішній день практично не існує двох однакових типів побудови митних адміністрацій як за зовнішньою структурою по відношенню до державних органів управління у державі, так і за внутрішньою побудовою структурних підрозділів у митних адміністраціях. Найбільш часто у митній практиці країн ЄС зустрічаються наступні типи побудови митних адміністрацій: самостійні митні адміністрації з прямим підпорядкуванням урядам своїх країн; також самостійні митні адміністрації, але вже організаційно вони входять до Міністерства фінансів країни; інтегроване фіскальне відомство; об'єднані митно-податкові адміністрації, які входять до фінансових

(фіскальних) відомств своєї країни. На те, який тип структури присутній у тій чи іншій країні ЄС, незважаючи на спільні принципи формування митної політики, єдиний Митний кодекс ЄС, впливають багато ще суб'єктивних і об'єктивних чинників: географічне положення, національні та історичні традиції в побудові управлінських державних структур, політична ситуація, прикордонне співробітництво, обсяг та напрямки зовнішньоторгової діяльності, відносини суб'єктів бізнесу, простих громадян і держави тощо. Щодо внутрішньої підпорядкованості структурних підрозділів у митних адміністраціях, то найбільш поширеною є трирівнева, а найменш – однорівнева, хоча стан митної діяльності у Латвії свідчить, що про те, що вона є ефективною, це ще раз свідчить про те, що необхідно враховувати всі існуючі чинники впливу загалом у ЄС і у кожній країні зокрема.

3. Характеризуючи митну систему ЄС і місце у ній митних інституцій, необхідно виділити основні структурні елементи, які у тій чи іншій мірі присутні у митній системі України: наявність основного управлінського органу у сфері митної діяльності зі своєю підпорядкованістю центральним органам влади (частково або повністю) та внутрішньою побудовою структурних елементів митних адміністрацій; наявність спільної нормативно – правової бази, зокрема Митними кодексом ЄС; системою джерел митного права; поняття та принципи митного союзу; Митний тариф ЄС; митні платежі і збори; тарифне та нетарифне регулювання; митні режими та митна вартість. Оцінка ефективності митних інституцій Європейського Союзу свідчить про те, що вона одночасно залежить від багатьох внутрішніх чинників поряд з тим, що повинна враховуватись і специфіка того, що існує Митний кодекс ЄС і він є регулюючим документом для всіх країн – членів ЄС і вони є учасниками, наприклад фінансування спільних потреб цієї організації.
4. Аналіз ефективності адміністрування митних платежів Державною митною службою України показав, що на цей процес мають вплив

численні як суб'єктивні, так і об'єктивні чинники, на які митні органи дуже часто не в змозі оперативно реагувати. Причому їх врахування повинно розпочинатись ще на етапі прогнозування та планування митних платежів з метою попередження існуючих ризиків у справлянні митних податків. Митні податки, а саме: податок на додану вартість з ввезених на митну територію України товарів; акцизний податок з ввезених на митну територію України підакцизних товарів (продукції); ввізне та вивізне мито, реагують на зміну макроекономічних показників, зокрема імпорту та експорту, обмінного курсу гривні, але такого роду чинники можливо врахувати для недопущення негативних процесів у подальшому процесі справляння митних платежів. А вже врахувати фактор війни, який зараз є визначальним, практично неможливо і відповідно він приводить до недонадходження митних податків, що в свою чергу впливає на формування дохідної частини бюджету і відповідно на можливість фінансування видатків у повному обсязі, тим більше, що зараз за рахунок внутрішніх податків фінансуються військові потреби. Щодо фактора війни, то він призвів до зменшення імпорту в країну, зменшення споживання в країні, появу нових пільг в оподаткуванні і які пов'язані з потребами обороноздатності, волонтерським рухом, піклуванням держави про покращення матеріального стану громадян, які постраждали внаслідок воєнних дій тощо.

Питання вдосконалення діяльності митних інституцій України із врахуванням європейського досвіду необхідно розглядати із врахуванням ряду факторів, починаючи із встановленням відповідної управлінської структури митної служби, але яка б крім європейського досвіду враховувала б і українські реалії формування державних управлінських структур і до формування відповідних структурних елементів митної системи загалом, а саме: порядку адміністрування всього митного процесу і зокрема митних платежів, функціонування дієвого митного контролю як засобу попередження і боротьби з митними правопорушеннями і як результату

додаткового джерела поповнення дохідної частини бюджету за рахунок митних платежів. При цьому доцільно дотримуватись таких загально визнаних ефективних напрямів митного контролю як використання під час його здійснення принципів суцільного проведення і вибіркової, який проявляється в обов'язковому використанні системи управління ризиками, в українській практиці – це АСАУР, функціонуванні митного пост – аудиту, які дозволяють з меншим втручанням у діяльність суб'єкта бізнесу отримати відповідні результативні дії. Актуальним є подальший розвиток таких прогресивних елементів організації роботи у митній діяльності як інститут авторизованого економічного оператора (АЕО), який є формою партнерських відносин між владою і бізнесом; процедура спільного транзиту (NCTS), яка дозволяє спростити митні формальності при перетині митного кордону.

5. До загальних рекомендацій підвищення ефективності митних інституцій відноситься формування рівноправних взаємовідносин між державою і суб'єктами зовнішньоекономічної діяльності, податкової дисципліни і культури сплати податків, гнучкість митної політики на кожному етапі розвитку суспільства, зокрема і на сьогоднішньому етапі війни, боротьба з корупцією на всіх рівнях управлінської структури, починаючи від Державної митної служби і до митних органів на місцях, постійна ротація працівників митних органів, відповідне матеріально – технічне оснащення, відкриття нових пунктів пропуску, посилення взаємозв'язків із митними службами інших країн, особливо прикордонних, що включає в себе оперативний обмін інформацією на основі автоматизованих систем передачі інформації. використання спільних процедур пропуску товарів і товаро – транспортних засобів, будівництво спільних пунктів пропуску, спрощення митних процедур, що призводить до меншого залучення працівників митних органів і економії часу як для суб'єктів бізнесу, так і для митників.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бутін А., Федець І. Аналітичний звіт за результатами Громадського моніторингу окремих аспектів роботи митниці. ГО «Інститут економічних досліджень та політичних консультацій». К. 2021. 45 с.
2. Герчаківський С.Д. Митна справа. Навч. посіб. Тернопіль: Вектор, 2020. 316 с.
3. Гуцун І.А. Митна політика зарубіжних країн. Навч. посіб. Тернопіль, ТНЕУ.2018. 198 с.
4. Денисенко В.В. Правове забезпечення митної політики: міжнародно – правові стандарти та українське законодавство: навч. посіб. Запоріжжя: ЗНТУ, 2018. 326 с.
5. Договір про заснування Європейської Спільноти 1957 р. URL: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/994_017.
6. Дорофеева Л.М. Адміністративно – правове регулювання організації та діяльності митних органів в контексті євроінтеграційного вибору України: дис. д-ра юрид. наук: 12.00.07. Ужгород, 2019. 523 с.
7. Євроінтеграція: Ухвалено зміни до Митного кодексу України, які відповідають Митному кодексу ЄС та Конвенції про процедуру спільного транзиту. URL: <https://customs.gov.ua/news/ncts-26/post/ievrointegratsiia-ukhvaleno-zmini-do-mitnogo-kodeksu-ukrayini-iaki-vidpovidaiut-mitnomu-kodeksu-ies-ta-konventsiiyi-pro-protseduru-spilnogo-tranzitu-922>
8. Єрмоленко Г. Україна приєднується до програм ЄС «Єдиний ринок» та «Митниця». URL: <https://gmk.center/ua/news/ukraina-priiednaietsya-do-program-ies-iedinij-rinok-ta-mitnitsya/>
9. Звіт про результати аналізу фактичного стану та оцінка впливу законодавства на повноту і своєчасність сплати непрямих податків до державного бюджету Затверджено рішенням Рахункової палати від 20.12.2022 № 26-10. URL: https://rp.gov.ua/upload-files/Activity/Collegium/2022/26-10_2022/Zvit_26-10_2022.pdf

10. Квеліашвілі І. М., Тоцька Т. С. Упровадження актуальних концепцій управління митною справою європейських країн у національну практику. Публічне управління та митне адміністрування. № 2 (29). 2021. с.74-80.

11. Конституція України: Закон України № 254к/96-ВР від 28.06.1996.
URL: [https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254 к/96-вр](https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%20к/96-вр).

12. Кримінальний кодекс України № 2341-III від 05.04.2001.
URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2341-14>.

13. Мельник О.Г., Адамів М.Є., Тодошук А.В. Історія розвитку митної системи України: ключові проблеми та здобутки в умовах європейської інтеграції. *Економіка та держава*. №10. 2018. С.4 – 9.

14. Митний кодекс Європейського Співтовариства: Регламент, затверджений Європейським Парламентом і Радою (ЄС) № 450 від 23.04.2008.
URL: [http://logisticsinfo.ru/wp-content/uploads/2012/11/EUcustoms Regulation.pdf](http://logisticsinfo.ru/wp-content/uploads/2012/11/EUcustoms%20Regulation.pdf).

15. Митний кодекс України : Закон України № 4495-VI від 13.03.2012.
URL: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/4495-17>.

16. Митний кодекс України : № 1970-XII від 12 грудня 1991 р. URL:
<http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1970-12>

17. Оніщик Ю.В. Митні платежі як системо утворювальні категорії митного законодавства України та Європейського Союзу. *Нове українське право*. Спецвипуск. 2022. Вип.6. Т.2. С.86-90.

18. Офіційний веб-сайт Державної казначейської служби України.
URL: <http://www.treasury.gov.ua>

19. Офіційний веб-сайт Державної митної служби України.
URL: <https://customs.gov.ua>

20. Офіційний веб-сайт Державної податкової служби України
URL: <http://www.sta.gov.ua>

21. Офіційний веб-сайт Державної служби статистики України.
URL: <http://ukrstat.gov.ua/>

22. Офіційний веб-сайт Міністерства фінансів України.
<https://mof.gov.ua/storage/files/%>

23. Пашко П.В., Пашко Д.В. Реформування податкових та митних органів: інституціональний аспект. I Міжнародний форум «Розвиток державного фінансового контролю в контексті економічної безпеки країни: тези конференції. 23 травня 2019 р. м. Ірпінь. С. 54-57.

24. Петрова І. Митна служба Німеччини в інтегрованій системі митних служб європейського союзу. *Підприємництво, господарство і право*. 2019. № 1. С. 121–126.

25. Податковий кодекс України. К.: ДП «ІВЦ ДПА України», 2010. 336с.

26. Положення про Державний митний комітет України. Указ Президента України №73/95 від 20 січня 1995 р. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/73/95>

27. Положення про Державну митну службу України, затверджене Указом Президента України № 582/2011 від 12 травня 2011 р. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/582/2011>

28. Приймаченко Д.В. Митна політика держави та її реалізація митними органами: Монографія. Дніпропетровськ: Академія митної служби України, 2006. 332 с.

29. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України, спрямованих на запобігання виникненню і поширенню коронавірусної хвороби (COVID-19). Закон № 530 від 17.03.2020. Відомості Верховної Ради (ВВР). 2020. №16. ст.100

30. Про внесення змін до Митного кодексу України та деяких інших законів України у зв'язку з проведенням адміністративної реформи. Закон України № 440-IX від 14.01.2020. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/440-20#Text>

31. Про внесення змін до Митного кодексу України та інших законодавчих актів України щодо деяких питань виконання Глави 5 Розділу IV Угоди про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і

їхніми державами-членами, з іншої сторони. Закон України 2510-IX від 15.08.22 р.. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2510-20#Text>

32. Про внесення змін до Митного кодексу України щодо деяких питань функціонування авторизованих економічних операторів. Закон України від 02.10.2019 р. №141-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2510-20#Text>

33. Про внесення змін до Положення про Державну митну службу України. Постанова Кабінету Міністрів України № 924 від 30.09.2020. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/924-2020-%D0%BF#Text>

34. Про Громадську Раду при Держмитслужбі. Наказ №894 від 15.12.2004 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0894342-04#Text>

35. Про Державну митну службу України: Указ Президента України № 1145/96 від 29.11.1996 р. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1145/96>.

36. Про деякі заходи з оптимізації системи центральних органів виконавчої влади. Указ Президента України № 726/2012 від 24 грудня 2012 р. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/726/2012>

37. Про деякі заходи з оптимізації системи центральних органів виконавчої влади. Указ Президента України № 726/2012 від 24.12.2012 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/726/2012#Text>

38. Про єдиний митний тариф. Закон України № 2097-XII від 5 лютого 1992 р. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2097-12>

39. Про Митний тариф України. Закон України № 674 – IX від 01.07.2021 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/584-18#Text>

40. Про митно-тарифну раду України. Постанова Кабінету міністрів України №62 від 07.02.1994 р.. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/62-94-%D0%BF#Text>

41. Про митну справу. Закон України № 1262-XII від 25 червня 1991 р. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1262-12>

42. Про невідкладні заходи з проведення реформ та зміцнення держави
Указ Президента України № 837 від 08.11.2019
URL: <https://www.president.gov.ua/documents/8372019-30389>

43. Про ринок електричної енергії. Закон України № 2019-VII від 13.04.2017. Відомості Верховної Ради (ВВР). 2017. №27-28. ст.312

44. Про спрощення і гармонізацію митних процедур: Міжнародна конвенція від 18 травня 1973 р. URL: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/995_643

45. Про створення територіальних митних управлінь. Постанова Кабінету Міністрів України № 465 від 8 липня 1994 р. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/465-94-%D0%BF>

46. Про утворення Державного митного комітету України: Указ Президента України № 1 від 11.12.1991 р. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1/91>.

47. Про утворення Державної податкової служби України та Державної митної служби України. Постанова Кабінету Міністрів України № 1200 від 18.12.2018 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1200-2018-%D0%BF>

48. Про утворення Державної фіскальної служби. Постанова Кабінету Міністрів України № 160 від 21 травня 2014 р. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/160-2014-%D0%BF>

49. Прокіпчук Л.І. Адміністрування митних платежів в умовах реформування митної політики держави: автореф. дис. канд. екон. наук: 08.00.08. Львів, 2020. 20 с.

50. Прокіпчук Л.І. Досвід Європейського Союзу у питаннях адміністрування митних платежів: теоретичні основи та практичні рекомендації. Вісник Сумського національного аграрного університету. Серія «Економіка і менеджмент». 2019. Вип.3. (81). С.71 – 75.

51. Регламент Європейського парламенту і ради (ЄС) від 9 жовтня 2013 року № 952/2013 про встановлення Митного кодексу Союзу. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/ru/984_009-13/print.

52. Русак Д. Сучасна практика митних процедур: Навч. посіб. К. 2023. 300 с. URL: <https://www/iir/edu/ua/sites/default/files/2023-03/>

53. Саварець А. Український та зарубіжний досвід побудови митних органів: рекомендації для сучасної України. Інститут економічних досліджень та політичних консультацій. К., 2017. 22 с.

54. Слободян В.В. Моделі організації митної служби України за роки незалежності: переваги та недоліки. *Приазовський економічний вісник*. Випуск 5. (22). 2020. С.8-12.

55. Сучасні виклики забезпечення митної безпеки в Україні: монографія/ А.І. Крисоватий та ін. Тернопіль: Університетська думка, 2020.414 с.

56. Турчіна С.Г. Дашутіна Л.О. Митна політика України в контексті євроінтеграційного вектору розвитку. Світове господарство і міжнародні економічні відносини. URL: <http://repo.snau.edu.ua/bitstream/123456789/6895/-1/%d0%a2%d1%83%d1%80%d1%87%d1%96%d0%bd%d0%b0%20%d0%a1.%20%d0%93.%20%d0%9c%d0%b8%d1%82%d0%bd%d0%b0%20%d0%bf%d0%be%d0%bb%d1%96%d1%82%d0%b8%d0%ba%d0%b0.pdf>

57. Управління ризиками в митній справі: зарубіжний досвід та вітчизняна практика : монографія / за заг. ред. І.Г. Бережнюка. Хмельницький : ПП Мельник А.А., 2014. 288 с.

58. Ченцов В. Особливості еволюції управлінської структури Державної митної служби України: [http://www.dridu.-dp.ua/vidavnictvo/2009/2009-02\(2\)/Chentsov.pdf](http://www.dridu.-dp.ua/vidavnictvo/2009/2009-02(2)/Chentsov.pdf)

59. Щербатюк Н. Організація митного контролю: європейський досвід. *Часопис Київського університету права*. 2020.№1. С.387-391.

60. Юшко С. Роль податкових надходжень у формуванні доходів бюджету. *Світ фінансів*. 2019. № 3 (60). С. 139–149.

